

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

**ΤΙΤΛΟΣ: Πώς βλέπουν οι ωφελούμενοι το Κοινωνικό
Εισόδημα Αλληλεγγύης**

η περίπτωση του Δήμου Ηλιούπολης Αττικής

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Πάνου Αθανασίας

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ανδρέας Φερόνας: (επιβλέπων)

Δημήτριος Βενιέρης

Αθανάσιος Κατσής

Κόρινθος, Ιούνιος 2018

© 2018

Πάνου Αθανασία

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Αφιερώνω την παρούσα εργασία

πρωτίστως στη μητέρα μου,

*....και σε όλους εκείνους που αρίστευσαν και διακρίθηκαν -μη έχοντας το προβάδισμα
εν μέσω άνισων ευκαιριών και δυνατοτήτων –στην επιδίωξη των στόχων τους.*

Ευχαριστίες

Οφείλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Κο Ανδρέα Φερόνα, Επίκουρο καθηγητή του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας.

Τις ευχαριστίες μου οφείλω επίσης στον συντονιστή του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική» του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Κο Δημήτριο Βενιέρη, καθώς και σε όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος που συνέβαλαν με τη διδασκαλία τους στη διεύρυνση των γνώσεων μου.

Τέλος, ευχαριστώ θερμά τον συμμαθητή και φίλο μου Κωνσταντίνο Μαυρομάτη, φιλόλογο καθηγητή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μου με στήριξε έμπρακτα και εξ αποστάσεως στην παρουσίαση της παρούσας εργασίας.

Περίληψη

Η κοινωνική πολιτική δείχνει το κοινωνικό προφίλ μιας χώρας, απηχεί το χαρακτήρα των Δημόσιων πολιτικών, ενώ παράλληλα καθρεφτίζει την πρόοδο και τον πολιτισμό μιας κοινωνίας. Το κοινωνικό κράτος κρίνεται και αξιολογείται από τον τρόπο που προσεγγίζει τις αξίες της ζωής. Κατά συνέπεια, η έννοια της κοινωνικής προστασίας πέρα από μια πολιτική πράξη, αντανακλά και μια ηθική διάσταση.

Η παρούσα εργασία εξετάζει την εισαγωγή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης (ΚΕΑ) στην Ελλάδα, γεγονός που, μετά από αμφιλεγόμενες πολιτικές συζητήσεις σχετικά με το νόημα και τη σκοπιμότητά του, μπήκε σε αναγκαστική εφαρμογή στις αρχές του 2017. Στόχος της, είναι η καταγραφή και αποτίμηση των απόψεων των ωφελούμενων από τα οφέλη της σχετικής προνοιακής πολιτικής. Για το σκοπό αυτό εκπονήθηκε ποιοτική έρευνα στο Δήμο Ηλιούπολης Αττικής, σε μια προσπάθεια αξιολόγησης του προγράμματος στους βασικούς τομείς της στόχευσής του.

Βασικό συμπέρασμα από την πρόσφατη εφαρμογή του προγράμματος αναδεικνύεται ότι, το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης αποτελεί μια ανακουφιστική πρόταση η οποία ωστόσο υστερεί σημαντικά. Αποδεικνύεται στη πράξη ότι, λόγω της ελλιπούς και μη ολοκληρωμένης προσέγγισης των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων, αδυνατεί να συντελέσει (μέχρι στιγμής τουλάχιστον) στην εκπλήρωση των βασικών του επιδιώξεων.

Λέξεις κλειδιά: Κράτος πρόνοιας, φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός, αξιοπρεπής διαβίωση, κοινωνικά δικαιώματα.

ABSTRACT

The social policy of a country reveals its social profile, echoes the character of public policies and at the same time mirrors the progress and culture of a society. The Social State is judged and evaluated by the way it approaches the values of life. In effect the concept of social protection beyond of being a political act, also reveals an ethical dimension.

The present Thesis examines the introduction of Social Solidarity Income (SSI) in Greece, which was introduced after controversial political debates regarding its meaning and purposefulness, and put to practice at the beginning of 2017. The aim of the dissertation is the documentation and evaluation of the beneficiaries' opinion regarding the benefits of the relevant welfare policy. For this reason a qualitative research was carried out in the Municipality of Heliopolis, Attica, in an effort to evaluate the strategic pillars of the program.

Based on the recent application of the program, this research infers that the Social Solidarity Income constitutes a comforting suggestion, although it presents many drawbacks. Through the research it is proved that due to the incomplete and restricted approach of socioeconomic problems, the program is unable to contribute (at least so far) towards its basic goals.

Keywords: welfare State, poverty, social exclusion, decent living, social rights.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	1
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η κοινωνική πολιτική των ελαχίστων πόρων για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού

1.1 Η πρόκληση των φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στη διαμόρφωση κοινωνικών πολιτικών στη σύγχρονη πραγματικότητα.....	4
1.2 Το Βασικό Κοινωνικό Εισόδημα.....	7
1.3 Η έννοια του Αρνητικού Φόρου Εισοδήματος	9
1.4 Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην Ευρώπη και οι τρόποι εφαρμογής του

2.1 Η περίπτωση της Μ. Βρετανίας	11
2.2 Η περίπτωση της Γαλλίας.....	13
2.3 Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στις Σκανδιναβικές χώρες	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα. Σκέψεις και επιρροές από τον Ευρωπαϊκό χώρο

3.1 Οι κοινές προοπτικές για την κοινωνική προστασία στην Ευρώπη.....	17
3.2 Η Κοινωνικοοικονομική συγκυρία και η θέσπιση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα	20
3.3 Θεσμικό πλαίσιο- Πεδίο εφαρμογής. Κριτήρια και προϋποθέσεις συμμετοχής στο πρόγραμμα του ΚΕΑ.....	24

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - Η ΕΡΕΥΝΑ

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ «Η οπτική εκ των έσω»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Αντικείμενο έρευνας-Ερευνητικά ερωτήματα- Μεθοδολογία.

4.1 Αντικείμενο έρευνας	28
4.2 Ερευνητικά ερωτήματα	29
4.3. Μεθοδολογία έρευνας.....	29
4.3.1 Ποιοτική έρευνα και το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης	29
4.3.2 Δείγμα -Προφίλ δείγματος.....	31
4.3.3 Μεθοδολογικές και Πρακτικές Δυσκολίες στη Συλλογή Δεδομένων...	32
4.3.4 Οργάνωση ποιοτικού υλικού-Αξιολόγηση δεδομένων.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας

33

5.1 Οι απόψεις για το Κ.Ε.Α ως κοινωνικοπολιτική πρόταση	33
5. 2 Η εμπειρία των ωφελούμενων από τη χρήση του προγράμματος.....	36
5.2.1 Α΄ Πυλώνας: Η επιδοματική ενίσχυση και η επάρκεια της.....	36
5.2.2. Β΄ Πυλώνας: Παρεχόμενες κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά.....	38
5.2.3 Γ΄ Πυλώνας: Κοινωνική και Εργασιακή επανένταξη.....	40
5.3 Οι απόψεις για το «επιθυμητό» Κοινωνικό Κράτος.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Συμπεράσματα.....

46

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

51

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....

56

Πίνακας Συντομογραφιών

- Α.Μ.Ε.Α: Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
- Α.Σ.Ε.Π: Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
- Γ.Γ.Π.Σ: Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων
- Δ.Ε.Η: Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
- Δ.Ε.Κ.Ο: Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί
- Δ.Ν.Τ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
- Ε.Ε: Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ε.Ε.Ε: Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα
- Ε.Κ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα
- Ε.Κ.Α.Σ: Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων
- Ε.Κ.Τ: Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
- ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή
- ΕΠΑ.Λ: Επαγγελματικό Λύκειο
- Ε.Σ.Π.Α: Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
- Η.Δ.Ι.Κ.Α: Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης
- ΙΚΑ-ΕΤΑΜ: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων-Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών
- Ι.Ν.Ε- Γ.Σ.Ε.Ε: Ινστιτούτο Εργασίας- Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
- Κ.Ε.Α: Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης
- Κ.Ε.Π: Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών
- Ο.Α.Ε.Δ: Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
- Ο.ΓΑ: Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
- Ο.Η.Ε: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
- Ο.Ν.Ε: Οικονομική και Νομισματική Ένωση.
- Ο.Ο.Σ.Α: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
- Τ.Ε.Β.Α: Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους
- Φ.Ε.Κ: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Εισαγωγή

Η συνθετότητα των κοινωνικών προβλημάτων που εντείνονται περαιτέρω εξαιτίας της οικονομικής κρίσης καθιστά τη ζήτηση για κοινωνική πολιτική επίμονη και επιτακτική, εν αντιθέσει με την προσφορά για κοινωνική προστασία που υστερεί. Η αναδιανομή του πλούτου αποτελεί ένα πολύπλοκο πολιτικό θέμα διότι καλείται να υπηρετήσει τη δικαιοσύνη εξασφαλίζοντας σε όλους κάποια κοινωνικά αγαθά και μια ποιότητα ζωής, απομακρύνοντας τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Από την άλλη όμως, η έννοια αναδιανομή προσκρούει σε ιδεολογικές αντιπαραθέσεις, αφού αντανακλά διαφορετικές πεποιθήσεις σχετικά με την ερμηνεία του όρου «κοινωνικές ανάγκες» και το βαθμό ικανοποίησή τους. Περισσότερο θα λέγαμε ότι η κοινωνική πολιτική μέσω της αναδιανομής πλούτου απηχεί πολιτικοϊδεολογικές τοποθετήσεις, όπου οι έννοιες ισότητα και ελευθερία διεκδικούν η κάθε μια ξεχωριστά μεγαλύτερο χώρο με σκοπό την προαγωγή της πολυπόθητης κοινωνικής ευημερίας.

Στην τρέχουσα καπιταλιστική οικονομία ο ρόλος των επιδοματικών πολιτικών καθίσταται περιορισμένος αφού η έννοια της ελεύθερης οικονομίας δεν αφήνει περιθώρια κρατικής προστασίας θεωρώντας την παθητική, ζημιογόνα και κατασταλτική. Σήμερα η κοινωνική προστασία συνδέεται περισσότερο με τις επιδόσεις της αγοράς, οι δε κοινωνικές δαπάνες χαρακτηρίζονται περισσότερο καταναλωτικές δαπάνες, γεγονός που, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, έχει ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση τους. Έτσι η έννοια της απο-εμπορευματοποίησης και η διατήρηση των κοινωνικών παροχών εκτός της αγοράς εργασίας καθίσταται δύσκολη. Φαίνεται ότι, τα κοινωνικά δικαιώματα κοστίζουν και το κόστος αυτό αποτελεί ζήτημα πολιτικής διαμάχης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

Η εναρμόνιση της οικονομικής αποτελεσματικότητας με την κοινωνική δικαιοσύνη αποτελεί μεγάλο ζητούμενο στους χώρους της Ευρωπαϊκής πολιτικής και της οικονομίας. Η υπανάπτυξη της κοινωνικής πολιτικής απηχεί την κυριαρχία των οικονομικών επί των πολιτικών κοινοτικών θεσμών, της θεσμικής θωράκισης της οικονομίας έναντι της θωράκισης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου και των κοινωνικών κεκτημένων. Γενικότερα βλέπουμε απροθυμία συσχέτισης κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής. Μια απροθυμία που πηγάζει από την πολιτικο-ϊδεολογική κυριαρχία των οικονομικών συμφερόντων έναντι των κοινωνικών αξιών.

Όμως, η φτώχεια και η ανισότητα που πλήττουν το παγκόσμιο στερέωμα καθιστούν τη συμπόρευση των οικονομικών επιδιώξεων με την κοινωνική ευημερία και συνοχή, επιτακτική ανάγκη όχι μόνο σε ευρωπαϊκό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κόσμο ακόμα και η πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες αποτελεί μεγάλο ζητούμενο, την ίδια στιγμή που η αδυναμία κάλυψης ζωτικών αναγκών, προσβάλλει την ανθρώπινη ύπαρξη. Το φλέγον θέμα απασχολεί πολιτικούς φορείς και κοινωνικές οργανώσεις, ενώ Διεθνείς οργανισμοί, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, λαμβάνουν μέρος σε μια στρατηγική αντιμετώπισης της φτώχειας και της ανισότητας.

Σε ότι αφορά στον ευρωπαϊκό χώρο -βάσει της αρχής της επικουρικότητας¹ που διέπει τα κράτη μέλη- η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική είναι μινιμαλιστική και περιορίζεται στην κοινωνική πολιτική των ελάχιστων κοινών παρονομαστών των εθνικών κρατών. Στον προνοιακό τομέα οι ευρωπαϊκές κατευθύνσεις προσανατολίζονται στην εξασφάλιση ελάχιστων πόρων διαβίωσης προς αντιμετώπιση ακραίων φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Η πολιτική του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος παρόλο που αντιμετωπίζεται ποικιλοτρόπως και εγείρει διαφωνίες μεταξύ πολιτικών φορέων, αποτελεί μια κοινά αποδεκτή πρόταση στα περισσότερα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θεωρείται μέτρο ανακουφιστικής πολιτικής για τους άπορους λειτουργώντας ως στοιχειώδες δίκτυο ασφαλείας, εξασφαλίζοντας στους πολίτες βασικά αγαθά και υπηρεσίες και προστατεύοντάς τους από τα οικονομικοκοινωνικά αδιέξοδα. Οι θιασώτες μια τέτοιας πολιτικής πρότασης για Ελάχιστο Εισόδημα πανευρωπαϊκά προέρχονται από διάφορα πολιτικο-ιδεολογικά ρεύματα, όπως σοσιαλιστές, σοσιαλδημοκράτες φιλελεύθεροι και νεοφιλελεύθεροι, γεγονός που δείχνει ότι, το ΕΕΕ δεν έχει ένα συγκεκριμένο πολιτικο-ιδεολογικό πρόσημο (Λαλιώτη, 2017).

Παρακάτω θα μελετηθεί το μοντέλο του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης που εφαρμόστηκε πρόσφατα στη χώρα μας, και εντάσσεται στις επιβαλλόμενες από την Ευρώπη προνοιακές πολιτικές, λόγω της κρίσης που βιώνει η χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Ειδικότερα εξετάζεται η «οπτική» των ωφελούμενων απέναντι στην εν λόγω πολιτική, καθώς επίσης και η αποτελεσματικότητα του προγράμματος στους βασικούς στρατηγικούς του πυλώνες.

Η παρούσα μελέτη με την αξιοποίηση ελληνικής και ξενόγλωσσας βιβλιογραφίας και πρωτίστως με την πραγματοποίηση ποιοτικής έρευνας -μέσω

¹ Σύμφωνα με το άρθρο 5 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η αρχή της Επικουρικότητας εδράζεται στην δυνατότητα λήψης αποφάσεων και ανάληψης δράσεων πρωτίστως από τα κράτη-μέλη ενώ όπου οι στόχοι δεν επιτυγχάνονται επαρκώς από τα κράτη-μέλη, τότε η ΕΕ θα παρεμβαίνει και τα θέματα θα επιλύονται σε υπερεθνικό επίπεδο.

ημιδομημένων συνεντεύξεων- σε δικαιούχους του Κ.Ε.Α του Δήμου Ηλιούπολης Αττικής, επιδιώκει να βγάλει ουσιαστικά και κοινωνικά συμπεράσματα.

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη (θεωρητικό και ερευνητικό) και αποτελείται από έξι κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε στα σύνθετα προβλήματα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που αποτελούν πρόκληση για τη διαμόρφωση κοινωνικών πολιτικών. Θα γίνει αναφορά στην έννοια και τον ορισμό του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και το διαχωρισμό του από το Βασικό Κοινωνικό Εισόδημα, όπως και από άλλες μορφές κοινωνικής πολιτικής. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει μια επισκόπηση στην εφαρμογή του ΕΕΕ σε μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες και θα μελετηθεί ο ρόλος του σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα καθώς και τους στόχους και τις αξίες που υπηρετεί. Ειδικότερα, θα παρουσιαστούν οι πολιτικές του ΕΕΕ στη Μ. Βρετανία, στη Γαλλία και σε κάποιες από τις Σκανδιναβικές χώρες. Στο τρίτο κεφάλαιο θα εξεταστεί η εναρμόνιση της Ελλάδας με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις ως προς το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, θα μελετηθεί η επίδραση της οικονομικής κρίσης στη διαμόρφωση πολιτικών κοινωνικής προστασίας των αδύναμων κοινωνικά κατηγοριών, ενώ τέλος θα παρουσιαστεί και θα αναλυθεί εκτενώς το νομοθετικό πλαίσιο εφαρμογής του Κ.Ε.Α.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια και αφιερώνεται στη ποιοτική έρευνα που έλαβε χώρα την περίοδο από 01-10-2017 μέχρι 31-12-2017, σε δείγμα 10 ωφελούμενων στο Δήμο Ηλιούπολης Αττικής.

Έτσι στο τέταρτο κατά σειρά κεφάλαιο παρουσιάζεται το αντικείμενο της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία της έρευνας. Η όλη προσπάθεια εστιάζεται στο να απαντηθούν ερωτήματα, όπως ο βαθμός κάλυψης των βασικών αναγκών των δικαιούχων, η ικανοποίηση από τις προσφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες, καθώς και η συνεισφορά των συνοδευτικών δράσεων του προγράμματος σε θέματα ενεργοποίησης, εργασιακής και κοινωνικής ένταξης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Παρατίθενται και αναλύονται τα ευρήματα και ερμηνεύονται διεξοδικά οι απόψεις που κατατέθηκαν από τους ωφελούμενους. Στο τελευταίο κεφάλαιο ακολουθούν τα συμπεράσματα της έρευνας που συνάγονται τόσο από το θεωρητικό όσο και το ερευνητικό μέρος της μελέτης μας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ-ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Η Κοινωνική πολιτική των ελαχίστων πόρων για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

1.1 Η πρόκληση των φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στη διαμόρφωση κοινωνικών πολιτικών στη σύγχρονη πραγματικότητα

Η εποχή της ύστερης νεωτερικότητας χαρακτηρίζεται από κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που διαμορφώνουν μια νέα κοινωνική πραγματικότητα η οποία έρχεται αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις. Οι αλλαγές στο χώρο της οικονομίας και στην αγορά εργασίας, η τεχνολογία, η αλλαγή κοινωνικών προτύπων, γεννούν ανάγκες, τις οποίες το υφιστάμενο κοινωνικό κράτος αδυνατεί να εξυπηρετήσει (Λαλιώτη, 2017).

Μεγάλα στρώματα του πληθυσμού έρχονται αντιμέτωπα με τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ λόγω της παγκοσμιοποίησης, διακρίσεις όπως φυλής, φύλου, ήθους, θρησκευτικών πεποιθήσεων κ.τ.λ. χρήζουν ιδιαίτερης κοινωνικής μεταχείρισης. Πολιτικοί και κοινωνικοί φορείς καλούνται να αντιμετωπίσουν τα σοβαρά αυτά ζητήματα εξασφαλίζοντας κοινωνική συναίνεση και ισορροπία σε ένα δυναμικά μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Η φτώχεια είναι ένα δυναμικό φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από διαχρονικότητα. Εμφανίζεται τόσο στις υποανάπτυκτες όσο και στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, σε περιόδους οικονομικής ευημερίας αλλά και σε περιόδους ύφεσης. Για τη φτώχεια δεν υπάρχει ένας αντικειμενικός ορισμός καθώς η έννοια εμπεριέχει αρκετές αόριστες πτυχές, ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά. Για τη διευκόλυνση των μετρήσεων και τη διαμόρφωση κοινωνικών πολιτικών, η φτώχεια διακρίνεται σε σχετική και απόλυτη.

Σχετική φτώχεια είναι η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο ή ένα νοικοκυριό δε διαθέτει τους απαραίτητους πόρους και αδυνατεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της καθημερινότητας, ακολουθώντας τα πρότυπα διαβίωσης της κοινωνίας στην οποία μετέχει. Η έννοια της σχετικής φτώχειας προκύπτει από τη σύγκριση των φτωχών ατόμων με το γενικότερο σύνολο του πληθυσμού, γι' αυτό σχετίζεται και με την κοινωνική ανισότητα (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, & Νικολόπουλος, 2009). Με αριθμητικούς όρους τα νοικοκυριά και τα άτομα των οποίων το συνολικό εισόδημα δε

ξεπερνά το 60% της διαμέσου του ισοδύναμου εισοδήματος της χώρας στην οποία κατοικεί, βρίσκονται στο όριο της σχετικής φτώχειας².

Απόλυτη φτώχεια είναι η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο ή ένα νοικοκυριό καλείται να αντιμετωπίσει προβλήματα φυσικής επιβίωσης. Η έννοια της απόλυτης φτώχειας σχετίζεται με την έλλειψη βασικών ειδών πρώτης ανάγκης, όπως τροφή, νερό, ένδυση, στέγη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κ.τ.λ. Σύμφωνα με τη διακήρυξη της Κοπεγχάγης στην απόλυτη φτώχεια εντάσσεται και η στέρηση της εκπαίδευσης καθώς και η αδυναμία πρόσβασης σε επαρκή πληροφόρηση.

Η κατάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μια ευρύτερη έννοια και ένα πιο σύνθετο φαινόμενο. Δεν σχετίζεται μόνο με οικονομικούς παράγοντες, αλλά αφορά επιπρόσθετα και τον περιορισμό ευκαιριών ή την ύπαρξη διακρίσεων που μπορεί να οδηγήσουν στην περιθωριοποίηση. Συνήθως αφορά στην αδυναμία πρόσβασης ενός ατόμου στην αγορά εργασίας, τη συμμετοχή του στα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά δρώμενα ακόμα και τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα. Στους κοινωνικά αποκλεισμένους ανήκουν και άτομα που λόγω των ιδιομορφιών τους (Α.Μ.Ε.Α, άστεγοι, χρήστες ουσιών κ.τ.λ) ή των προτιμήσεών τους, υφίσταται τον κοινωνικό στιγματισμό. Ο κοινωνικός αποκλεισμός παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις λόγω της παγκοσμιοποίησης και της πολυπολιτισμικότητας. Περισσότερο συνδέεται με την αναγνώριση του δικαιώματος του πολίτη και τη δυνατότητα άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων (Παπαδοπούλου, 2004).

Αν και οι έννοιες φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζονται μεταξύ τους, ιστορικά η φτώχεια έχει μελετηθεί ξεχωριστά από το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Το σίγουρο είναι ότι τα δύο αυτά φαινόμενα αναπαράγονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Ιατρίδης, 2006). Ένα άτομο ή μια ομάδα μπορεί να οδηγηθεί στον κοινωνικό αποκλεισμό μέσα από μια παρατεταμένη κατάσταση φτώχειας. Ωστόσο κάθε φτωχός δεν είναι απαραίτητα αποκλεισμένος, ούτε ο κάθε αποκλεισμένος απαραίτητα φτωχός (Βενιέρης, 2006).

Παρά την παγκόσμια ανάπτυξη, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός εμμένουν, πράγμα που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την έννοια της δικαιοσύνης. Η αύξηση της ανεργίας σε συνδυασμό με την αυστηροποίηση των κριτηρίων πρόσβασης στην κοινωνική προστασία, αυξάνει τον κίνδυνο της φτώχειας και του αποκλεισμού. Επίσης, πέρα από τις υπάρχουσες ομάδες φτωχών (άνεργοι,

² Σύμφωνα με τη Eurostat το όριο της σχετικής φτώχειας ορίζεται στο 60% της διάμεσου του ισοδύναμου συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος της χώρας.

μετανάστες, ανειδίκευτοι κ.τ.λ), νέες κατηγορίες πληθυσμού εντάσσονται στον κατάλογο της φτώχειας όπως οι «εργαζόμενοι φτωχοί» που φτάνουν το ποσοστό 14,1% καθώς και οι ημιαπασχολούμενοι (έρευνα Eurostat, 2017). Στη χώρα μας, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ³, το 35,6% του πληθυσμού βρίσκεται αντιμέτωπο με τον κίνδυνο της φτώχειας ή τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός βρίσκονται στην παγκόσμια πολιτική ατζέντα και αποτελούν πρόκληση για τις κοινωνικές πολιτικές σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Οι ευρωπαίοι ηγέτες στη Σύνοδο Κορυφής στη Λισαβόνα το 2000, μαζί με τους στόχους για ισχυρή οικονομία της γνώσης και για απασχόληση, έθεσαν ως στόχο και τη μείωση της φτώχειας. Η νέα στρατηγική «Ευρώπη 2020» έχει στις προτεραιότητές της, την έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Επίσης θέτει ως φιλόδοξο στόχο τις πολιτικές έντασης εργασίας⁴ και τη μείωση της φτώχειας κατά 20 εκατομμύρια του πληθυσμού που κινδυνεύουν από αυτή. Ανάμεσα στις προτεινόμενες πολιτικές κεντρική θέση έχουν οι πολιτικές που αφορούν την κοινωνική και εργασιακή ένταξη. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού έμφαση δίνεται στην ενίσχυση των προσόντων των ατόμων μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, αφού η έλλειψη εκπαίδευσης έχει αιτιώδη σύνδεση με τη φτώχεια και τον αποκλεισμό (*Συμπεράσματα Συμβουλίου 11/05/2010*). Ανάμεσα στις παραπάνω δράσεις εξέχουσα θέση έχει η ενδυνάμωση του ρόλου της *ιδιότητας του πολίτη* καθώς και πολιτικές οικονομικής ενίσχυσης για τους απόρους με σκοπό αξιοπρεπή διαβίωση και κοινωνική συνοχή.

Παρατηρούμε ότι, ενόψει της νέας πραγματικότητας και των κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών επηρεάζεται και ο χαρακτήρας άσκησης της κοινωνικής πολιτικής. Σήμερα οι στρατηγικές κατευθύνσεις διαμόρφωσης κοινωνικών πολιτικών δεν βασίζονται σε αμιγώς επιδοματικές πολιτικές, αλλά περισσότερο σχετίζονται με την ενεργοποίηση του ατόμου και την προσαρμοστικότητά του, με απώτερο στόχο να αποτελέσουν ένα αμυντικό μηχανισμό αντιμετώπισης των κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων. Επιπρόσθετα οι δημόσιες πολιτικές δεν έχουν ξεκάθαρα και περιχαρακωμένα όρια. Αυτό διαφαίνεται από τη σύμπραξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα σε πολλές δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών. Ειδικότερα στον κοινωνικό τομέα, μεγάλο μέρος της κοινωνικής προστασίας αφήνεται -ή παραχωρείται- από τις

³ Πρόκειται για την Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών το 2016

⁴ Ο στόχος της Στρατηγικής περιλαμβάνει την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης κατά 75% του ενεργού πληθυσμού.

κυβερνήσεις σε μη κυβερνητικού τύπου οργανώσεις και στον εθελοντισμό, τομείς που σήμερα δεσπόζουν στις δημόσιες δράσεις (Λαδής & Νταλάκου, 2016).

1.2 Το Βασικό Κοινωνικό Εισόδημα

Το Βασικό Κοινωνικό Εισόδημα (Basic Income), είναι μια ριζοσπαστική πρόταση κοινωνικής πολιτικής με ουμανιστικές ρίζες. Βασίζεται στην ιδέα ότι ένα άτομο πρέπει να έχει πρόσβαση στα βασικά αγαθά για την επιβίωση του, ανεξάρτητα από την ηλικία, την οικονομική και κοινωνική του κατάσταση και τη σχέση του με την αγορά εργασίας. Συνδέεται με την ιδιότητα του πολίτη και εμπεριέχεται στο φιλοσοφικό πρότυπο του Rawls περί δικαιοσύνης⁵. Βάσει της θεωρίας αυτής ο άνθρωπος, από τη μέρα της γέννησης του που εισέρχεται σε ένα κοινωνικό περιβάλλον, θα πρέπει να νιώθει πρωτίστως ασφαλής. Το κράτος κατ' επέκταση πρέπει να παρεμβαίνει -εν μέσω επιβολής κανόνων- και να εξασφαλίζει την κοινωνική αυτή ασφάλεια ενισχύοντας τα αδύναμα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, με απώτερο σκοπό την επίτευξη μιας συνολικής κοινωνικής ευημερίας (Rawls, 2011).

Η ιδέα για βασικό εισόδημα στηρίζεται στις αρχές της ισότητας και της ελευθερίας. Αφορά χρηματική παροχή που καταβάλλεται από το κράτος σε κάθε διαπιστευμένο κάτοικο μιας κοινωνίας, ανεξάρτητα από το αν είναι πλούσιος ή φτωχός, αν επιθυμεί να ασκήσει αμειβόμενη απασχόληση και ανεξάρτητα από άλλες πηγές εισοδήματος που ενδεχομένως έχει. Με άλλα λόγια, το βασικό εισόδημα είναι ένα εισόδημα «άνευ όρων» που χορηγείται σε όλους σε ατομική βάση, χωρίς προϋποθέσεις ή έλεγχο πόρων. Είναι μια μορφή εγγύησης ελάχιστου εισοδήματος που διαφέρει από εκείνες που εφαρμόζονται σήμερα σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες με τρεις σημαντικούς τρόπους:

- α) καταβάλλεται σε άτομα και όχι σε νοικοκυριά
- β) χορηγείται ανεξαρτήτως εισοδήματος από άλλες πηγές και
- γ) δίνεται χωρίς να απαιτείται η εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας ή η προθυμία αποδοχής μιας εργασίας, εάν και εφόσον αυτή προσφέρεται (INE- ΓΣΕΕ 2010).

Η πρόταση για ένα βασικό εισόδημα για όλους βρίσκει υποστηρικτές στους ιδεολογικούς χώρους και του φιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού. Για τους υποστηρικτές αυτής της πρότασης, η κάλυψη των βασικών αναγκών αποτελεί

⁵ Η δικαιοσύνη κατά τον Rawls εδράζεται πρωτίστως στην ισότητα των ευκαιριών, οι δε ανάγκες στην ιδιότητα του πολίτη και όχι στις προτιμήσεις ή τις επιθυμίες του. Το κράτος πρέπει να έχει το ρόλο του εγγυητή ώστε, εν μέσω υπεράσπισης των ίσων ευκαιριών και ενισχύοντας τους λιγότερο ευνοημένους, καταφέρνει αν όχι μια δίκαιη, τουλάχιστον μια μη άδικη αναδιανομή.

αναφαίρετο δικαίωμα και ο κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στο ελάχιστο για την αξιοπρεπή διαβίωση του. Ουσιαστικά το άτομο αποδεδεσμεύεται από τον καταναγκασμό για μια οποιαδήποτε εργασία, ενώ μπορεί να συμμετέχει με τη βούλησή του στην αγορά εργασίας ελεύθερα, ξεδιπλώνοντας τα όποια ταλέντα του και τις ικανότητες του με τρόπο που ίσως είναι πιο αποτελεσματικός (Van Parijs, 2004).

Από μια μικρή ιστορική αναδρομή φαίνεται ότι μέχρι την αρχή της δεκαετίας του 1900 δεν υπήρξε σοβαρή συζήτηση για το βασικό εισόδημα όπως το γνωρίζουμε έως σήμερα. Πρώτη σαφή αναφορά στο θέμα έκανε ο Bertrand Russell το 1918 στο έργο του «*Roads to Freedom: Socialism, Anarchism, and Syndicalism*», όπου τονίζεται πως όλοι οι άνθρωποι, ανεξάρτητα εάν εργάζονται ή όχι, πρέπει να έχουν ένα εισόδημα για αξιοπρεπή διαβίωση. Η ιδέα για βασικό εισόδημα στην Ευρώπη εμφανίστηκε στη Δανία και τις Κάτω Χώρες τη δεκαετία του 1970. Το 1986 μια ομάδα ακαδημαϊκών και άλλων ακτιβιστών σχημάτισαν το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Βασικού Εισοδήματος (BIEN), το οποίο έγινε μια πλατφόρμα ανταλλαγής πληροφοριών για το βασικό εισόδημα στην Ευρώπη. Με αφορμή αυτό το δίκτυο, ο όρος βασικό εισόδημα καθιερώθηκε ως κοινή παραδοχή. Το 2004 το δίκτυο επεκτάθηκε και άλλαξε το όνομά του σε Basic Income Earth Network (INE-ΓΣΕΕ, 2010).

Η ρητορική για μια τέτοια πολιτική είναι σύγχρονη και γεννήθηκε με τις αλλαγές στο χώρο της εργασίας και το αβέβαιο μέλλον της. Η ραγδαία εισχώρηση της τεχνολογίας και ο ρομποτισμός στην παραγωγική διαδικασία, δικαιολογούν τη συζήτηση για ένα βασικό εισόδημα που θα αποσκοπεί –εν μέσω αξιοποίησης του παραγόμενου πλούτου- στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων. Μια τέτοια προοπτική φαντάζει ως αντισταθμιστικό σχέδιο στην αναπλήρωση των χαμένων θέσεων εργασίας και την εγγύηση ενός σταθερού μισθού από το κράτος, ενώ παράλληλα φιλοδοξεί στη δημιουργία ενός νέου κοινωνικο-οικονομικού οικοδομήματος που θα εγγυάται περισσότερα ατομικά και κοινωνικά οφέλη.

Παρ' όλα αυτά το Βασικό Κοινωνικό Εισόδημα δεν έχει εφαρμοστεί πουθενά, εκτός της πολιτείας της Αλάσκας, που από το 1980 ένα ποσοστό εσόδων από τα πετρέλαια το διαθέτει στους κατοίκους (1000-2000 ετησίως για κάθε άτομο) ως κοινωνικό μέρος, με την προϋπόθεση να κατοικούν εκεί τουλάχιστον ένα χρόνο. Επίσης, στο Ην. Βασίλειο υπήρχε αντίστοιχο πρόγραμμα για το παιδί με τη μορφή αποταμιευτικού λογαριασμού το οποίο όμως κράτησε λίγα χρόνια, αφού νομοθετήθηκε το 1995 και ακυρώθηκε το 2009 (Δημουλάς, 2017).

1.3 Η έννοια του αρνητικού φόρου εισοδήματος

Ο αρνητικός φόρος εισοδήματος αποτελεί μία από τις βασικές ιδέες της σύγχρονης ανάλυσης των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας. Αυτή η πολιτική περισσότερο γίνεται αντιληπτή ως μια οικονομική πολιτική με κοινωνικά χαρακτηριστικά. Στην ουσία δικαιούχοι σε αυτή τη περίπτωση είναι αυτοί των οποίων τα έσοδα είναι λιγότερα από ένα όριο, το οποίο έχει καθοριστεί από την εκάστοτε κυβέρνηση, με αποτέλεσμα να λαμβάνουν επιστροφή φόρου, σε αντίθεση με αυτούς που κερδίζουν περισσότερα από το καθορισμένο όριο και πληρώνουν φόρο. Η κυβέρνηση παρέχει ένα επίπεδο παροχών ή κάποια αντίστροφη καταβολή φόρου, ακόμα κι όταν το εισόδημα είναι μηδενικό, αλλά σταδιακά αποσύρει τα οφέλη αυτά καθώς αυτό αυξάνεται.

Αυτή η κοινωνική πολιτική είναι ευρέως γνωστή και έχει φιλελεύθερες ρίζες. Συχνά συνδέεται με τον Milton Friedman και την πρότασή του για τη δόμηση προϋποθέσεων προκειμένου τα άτομα να τυγχάνουν ενός ελάχιστου επιπέδου φορολογικής απαλλαγής, με απώτερο σκοπό την κοινωνική και οικονομική προστασία και παράλληλα την εξασφάλιση ενός ελάχιστου πλαισίου κοινωνικής συνοχής (Friedman, 1962).

Ο αρνητικός φόρος εισοδήματος διαφέρει από το Βασικό Κοινωνικό Εισόδημα και ως προς τη φιλοσοφία του και ως προς τον τρόπο καταβολής του. Περισσότερο έχει θεραπευτική μορφή και καταβάλλεται εκ των υστέρων, ενώ το Βασικό εισόδημα φιλοδοξεί σε ένα προληπτικό και ρυθμιστικό χαρακτήρα και καταβάλλεται εκ των προτέρων.

1.4 Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι ένα μέτρο κοινωνικής πολιτικής που κάνει την εμφάνισή του τις τελευταίες δεκαετίες στην Ευρώπη προσεγγίζοντας την έννοια της κοινωνικής ευημερίας με μια άλλη οπτική. Είναι μια πολιτική που αποπειράται να απαντήσει στις εγγενείς αντιφάσεις του καπιταλισμού και εφαρμόζεται στα περισσότερα δυτικά κράτη με σκοπό την κοινωνική προστασία σε περιπτώσεις ομάδων που αδυνατούν να εργαστούν ή βρίσκονται εκτός της αγοράς εργασίας (Δημουλάς, 2017).

Το Ελάχιστο Εγγυημένο εισόδημα ανήκει στις «σύγχρονες» μορφές προνοιακών πολιτικών και συνυφίνεται με τις δομικές κοινωνικοοικονομικές αλλαγές και το πέρας της «χρυσής εποχής» (1945-1975) για το κοινωνικό κράτος. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά, νέοι κίνδυνοι κάνουν την εμφάνισή τους όπως, εργασιακή αστάθεια

και ανεργία, δημογραφικές αλλαγές, μετανάστευση, αλλαγές οικογενειακών προτύπων, που γεννούν νέες μορφές κοινωνικής προστασίας τις οποίες το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας αδυνατεί να καλύψει (Πετμεζίδου, 2014).

Μια τέτοια πολιτική στοχεύει στη διασφάλιση της αξιοπρεπούς διαβίωσης των πολιτών σε περίπτωση που βρεθούν σε κατάσταση οικονομικής κατάρρευσης ή κοινωνικού αποκλεισμού. Πρόκειται για μια οικονομική ενίσχυση επιδοματικού τύπου μέσα από ένα θεσμικά οργανωμένο τρόπο στα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα του πληθυσμού, με σκοπό την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, του αποκλεισμού και των σύγχρονων διακρίσεων. Είναι το ύστατο δίκτυο κοινωνικής ασφαλείας που παρέχει το κράτος σε εκείνα τα μέλη της κοινωνίας που αντιμετωπίζουν προβλήματα επιβίωσης και προσαρμογής σε κρίσιμες περιόδους της ζωής τους.

Ο συλλογισμός αυτής της πολιτικής διαφέρει από αυτόν του Βασικού Εισοδήματος (Basic Income) διότι περιλαμβάνει παροχές «υπό όρους» με αυστηρά κριτήρια επιλογής. Πρόκειται για μια μη ανταποδοτική επιδοματική παροχή σε ευπαθείς ομάδες η οποία χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από τον κρατικό προϋπολογισμό. Για το λόγο αυτό η εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής χρήζει μεγαλύτερης πολιτικής νομιμοποίησης και ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης (Λαλιώτη, 2017).

Η παροχή έχει διττό χαρακτήρα όπου η επιδοματική ενίσχυση συνδυάζεται με τη συμμετοχή των ατόμων σε προγράμματα κοινωφελούς εργασίας, προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης με απώτερο σκοπό την ένταξη ή την επανένταξη τους στην αγορά εργασίας και την αποφυγή της περιθωριοποίησής τους. Η επιδοματική ενίσχυση που χορηγείται στους δικαιούχους, συμπληρώνει τη διαφορά του οικογενειακού εισοδήματος από το εγγυημένο «εισοδηματικό κατώφλι» που έχει οριστεί. Θεωρείται ένα «ζωντανό» πρόγραμμα το οποίο προσπαθεί να ενεργοποιήσει άτομα που βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής και πολιτικής ζωής (outsiders).

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, ενώ χαρακτηρίζεται από επιλεκτικότητα (ως προς τα εισοδηματικά κριτήρια) ταυτόχρονα διέπεται από καθολικότητα ως προς τις κοινωνικές ομάδες που συμμετέχουν. Το γεγονός επίσης ότι συνδέει την επιδοματική ενίσχυση με την εργασιακή ένταξη, αναδεικνύει τον «ενεργητικό» ρόλο αυτής της πολιτικής σε σχέση με τις παραδοσιακές επιδοματικές πολιτικές που χαρακτηρίζονται ως «παθητικές». Οι πολιτικές επανένταξης στην αγορά εργασίας εξασφαλίζουν την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, αξιοποιώντας τις δυνατότητές του καθενός, αποτρέποντας πιθανές προσδοκίες για παθητικές οικονομικές ενισχύσεις (Πρακτικά

Βουλής, 2012). Ταυτόχρονα το κράτος αποστρέφεται τον πατερναλιστικό του χαρακτήρα και παρέχει δευτερογενώς τη στήριξη στα ευπαθή άτομα με την ταυτόχρονη ενεργοποίηση τους.

Η πολιτική αυτή διέπεται από τις αρχές της επικουρικότητας και της εξατομικευσης. Δηλαδή λειτουργεί προστατευτικά εκεί όπου άλλες μορφές προστασίας, όπως η κοινωνική ασφάλιση, το εισόδημα από εργασία ή τα περιουσιακά στοιχεία, αδυνατούν να καλύψουν τις ανάγκες του ατόμου ή της οικογένειας. Συνάμα είναι σχεδιασμένο ώστε η επιλεξιμότητα των μελών να γίνεται με κριτήριο την εξατομικευμένη ανάγκη. Ο σχεδιασμός του προβλέπει εξειδικευμένα προγράμματα ένταξης π.χ κατάρτιση και εκπαίδευση, αφού η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των δικαιούχων (μονογονεϊκές οικογένειες, αναλφάβητοι, εξαρτημένοι, άνεργοι) είναι διαφορετική και χρήζει διαφορετικής αντιμετώπισης.

Το Ελάχιστο εγγυημένο Εισόδημα αποσυνδέεται από το βασικό μισθό και το ύψος του καθορίζεται σκόπιμα σε χαμηλότερα επίπεδα, προς αποφυγή της παγίδευσης των ατόμων στη φτώχεια και την ανεργία (Δημουλάς, 2015).

Φαίνεται ότι ο χαρακτήρας της εν λόγω πολιτικής βασίζεται σε ένα κοινωνικό συμβόλαιο πολίτη -κράτους από το οποίο απορρέουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Τα κριτήρια επιλεξιμότητας, οι συνεχείς έλεγχοι επ' αυτών και η αιρεσιμότητα, φανερώνουν έμπρακτα ότι, η κοινωνική προστασία δεν αποτελεί κοινωνικό δικαίωμα «άνευ όρων», ούτε τα κοινωνικά αγαθά αυτονόητη παροχή, αντιθέτως παρέχονται μέσα από μια σειρά προϋποθέσεων που το παραπάνω κοινωνικό συμβόλαιο ορίζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην Ευρώπη και οι τρόποι εφαρμογής του

2.1 Η περίπτωση της Μ. Βρετανίας

Η Μ. Βρετανία εκπροσωπεί ένα μοντέλο φιλελεύθερου προσανατολισμού στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής, εμπνευσμένο από τις ιδέες της ελευθερίας και του ατομικισμού. Σ' αυτό το μοντέλο η αγορά έχει τον πρωταρχικό ρόλο για την επίτευξη της ευημερίας, ενώ ο ρόλος του κράτους είναι απαραίτητος μόνο για να παρέχει ένα ελάχιστο όριο προστασίας σε αυτούς που πραγματικά έχουν ανάγκη. Οι φιλελεύθεροι θεωρούν ότι το κράτος είναι καταναγκαστική δύναμη και ο ρόλος του πρέπει να ελαχιστοποιηθεί, ώστε να παρεμβαίνει και να ρυθμίζει όσο το δυνατόν λιγότερο θέματα

της κοινωνικής ζωής και οικονομίας. Το κράτος είναι χρηστικό καθώς συμβάλει στη γενική ευημερία συγκροτώντας ένα νομοκανονιστικό πλαίσιο, στη βάση του οποίου πραγματώνεται με αμεροληψία και ουδετερότητα ο ρόλος του ως εγγυητή της ζωής και της περιουσίας (Chevallier, 1993).

Σε αυτό το πλαίσιο η γενική ευημερία προωθείται καλύτερα επιτρέποντας στα άτομα να συνδέονται και να συνάπτουν συμβάσεις και ανταλλαγές ελεύθερα μεταξύ τους μέσω αγορών ή άλλων μορφών εθελοντικής δράσης. Το οντολογικό περιεχόμενο της εν λόγω θέσης αφορά στο πρόταγμα της πρωτοκαθεδρίας του ατομικού έναντι του συλλογικού, και της κυριαρχίας της αγοράς έναντι του κράτους. Δεδομένων των παραπάνω, κοινωνικά φαινόμενα, όπως η φτώχεια, συνιστούν *ατομική υπόθεση*, οι δε κοινωνικές ανισότητες είναι αναπόφευκτες και δεν αποτελούν πρόβλημα προς αντιμετώπιση (Alcock, 2004).

Η Μ. Βρετανία έχει διαρκή παράδοση σε ότι αφορά την προστασία των οικονομικά ασθενέστερων στρωμάτων του πληθυσμού. Η πρώτη μορφή κρατικής προστασίας για τους άπορους θεσπίστηκε το 1601 φέροντας το όνομα «*Νόμος για τους φτωχούς*». Εκείνη την περίοδο, οι φτωχοί και οι άποροι είχαν άλλη αντιμετώπιση από την κοινωνία και η καταφυγή σε οποιαδήποτε βοήθεια ταυτιζόταν με τον στιγματισμό και το περιθώριο. Το 1948 εισάγεται ένα καθολικό σύστημα εθνικής προστασίας (national assistance), αφήνοντας πίσω το χαρακτήρα παλαιότερων πρακτικών που συνοδευόταν με τα παραπάνω χαρακτηριστικά (Bahle, Hubl and Pfeifer, 2011).

Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα -σε κάθε χρονική περίοδο- εμφανίζεται με διάφορα ονόματα⁶ και μικροδιαφοροποιήσεις, εξυπηρετώντας πάντα κατηγορίες πληθυσμού που πλήττονται από τη φτώχεια. Από το 1988, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα διατηρεί μέχρι και σήμερα, την ίδια μορφή κοινωνικής προστασίας, διαφοροποιώντας κάπως τις κατηγορίες των δικαιούχων ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές συνθήκες.

Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα (Minimum Income Protection-MIP) στη Μ. Βρετανία, αποτελεί βασική πλευρά του συστήματος κοινωνικής προστασίας και παίζει σημαντικό ρόλο με ένα θεσμοποιημένο τρόπο, διέπεται όμως από συγκεκριμένους κανόνες και διαδικασίες. Σε αυτή τη βάση το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα είναι τόσο όσο κρίνεται αναγκαίο για την επιβίωση των ατόμων, ενώ παρέχεται στη βάση

⁶ Μέχρι το 1966, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στη Μ Βρετανία ονομαζόταν national assistance, ενώ στη συνέχεια και μέχρι το 1988 αντικαταστάθηκε με το όνομα supplementary benefit.

εισοδηματικών κριτηρίων, με τον δικαιούχο να ελέγχεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, τόσο για την οικονομική του κατάσταση, όσο και για την έμπρακτη δραστηριότητά του προκειμένου να ενταχθεί στην αγορά εργασίας.

Στη Μ. Βρετανία, το μοντέλο προστασίας των *ελαχίστων πόρων* χαρακτηρίζεται από καθολικότητα αφού δεν εξαιρεί κατηγορίες πληθυσμού απ' αυτό, αλλά συγχρόνως είναι ιδιαίτερα αυστηρό ως προς τα κριτήρια επιλεξιμότητας. Περιλαμβάνει αρκετές κατηγορίες (groups) πληθυσμού, όπως συνταξιούχους, ανέργους, χαμηλόμισθους και μονογονεϊκές οικογένειες. Παρέχεται δηλαδή σε κάθε άτομο που το έχει ανάγκη, το ποσό όμως, είναι σχετικά χαμηλό -συγκρίνοντάς το με ποσά άλλων χωρών της Ευρώπης- και δίνεται εφόσον έχουν εξαντληθεί εναλλακτικοί τρόποι εύρεσης πόρων για επιβίωση. Τα τελευταία χρόνια το M.I.P αφορά σε ανθρώπους από 16 μέχρι 65 ετών που δεν εργάζονται ή δεν είναι ικανοί για εργασία, ενώ οι χαμηλόμισθοι εξαιρούνται της εν λόγω παροχής και τυγχάνουν της εύνοιας επιστροφής φόρου (Bahle, Hubl and Pfeifer, 2011). Οι δικαιούχοι του βοηθήματος στη Μ. Βρετανία τυγχάνουν και άλλων υποστηρικτικών παροχών, όπως επίδομα στέγασης ή άλλων παροχών σε είδος, όπως ιατρική περίθαλψη.

Ουσιαστικά, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στο στη Μ. Βρετανία συνιστά μια κοινωνική παροχή η οποία έχει ως βασική επιδίωξη να λειάνει τις ακραίες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες και όχι να λειτουργήσει ως μόνιμη αρωγή του κράτους προς τους πολίτες.

2.2 Η περίπτωση της Γαλλίας

Η Γαλλία έχει παράδοση στο κοινωνικό κράτος και τις πολιτικές κοινωνικής προστασίας, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών ελαχίστων πόρων. Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στη Γαλλία εκφέρεται αφενός ως επιδίωξη διασφάλισης αξιοπρεπούς διαβίωσης, αφετέρου ως μέσο ενσωμάτωσης και ένταξης του αδύναμου οικονομικά πληθυσμού εντός του κοινωνικού ιστού της χώρας. Η επιδίωξη αυτή αποκρυσταλλώνεται το 1988 όπου και θεσμοθετείται το Revenu Minimum d' Insertion (RMI), το οποίο κάλυπτε όλα τα άτομα που είχαν οικονομικά προβλήματα από την ηλικία των 25 ετών και πάνω (Bahle, Hubl & Pfeifer, 2011).

Το Revenu Minimum d' Insertion (RMI) στη Γαλλία έχει το χαρακτήρα προστασίας από τη φτώχεια και τον αποκλεισμό και τα ωφελήματα του αφορούν σε πολλές κατηγορίες ανθρώπων, όπως π.χ. σε ηλικιωμένους, σε ανθρώπους που έχουν

αδυναμία να εργαστούν, σε μακροχρόνια άνεργους και σε αυτούς που εργάζονται με χαμηλές απολαβές. Το παραπάνω επίδομα σταμάτησε να ισχύει από το 2009 και αντικαταστάθηκε από το *Εισόδημα Ενεργούς Αλληλεγγύης* (Revenue de Solidarité Active-RSA). Η εν λόγω μεταβολή αφορούσε στη μετάβαση από το κλασσικό μοντέλο κράτους πρόνοιας, στην εμπέδωση ενεργητικών πολιτικών ένταξης και ενσωμάτωσης των αδύναμων κοινωνικών ομάδων στην εργασία (Bahle, Hubl & Pfeifer, 2011).

Το Revenue de Solidarité Active (RSA) αποτελεί το ελάχιστο δίκτυ ασφαλείας για όσους δεν έχουν καμία εισοδηματική πηγή, καθώς και για αυτούς που το εισόδημά τους κρίνεται ανεπαρκές. Επιπρόσθετα, το εν λόγω επίδομα λαμβάνουν και μετανάστες με την προϋπόθεση να ζουν στη Γαλλία τουλάχιστον τρεις μήνες. Το χρηματικό ύψος του επιδόματος διαμορφώνεται ανάλογα με τους πόρους του νοικοκυριού και σύμφωνα με την σύνθεσή του.

Εν κατακλείδι, το μοντέλο του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στη Γαλλία αρθρώνεται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά στην παροχή ενός βασικού εισοδήματος με στόχο την κάλυψη των βασικών βιοτικών αναγκών, ενώ σε ένα δεύτερο επίπεδο λαμβάνονται από το κράτος όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να επανενταχθούν οι άνεργοι στην αγορά εργασίας και να αποκτήσουν ενεργητικό ρόλο στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας. Για το σκοπό αυτό, δίνονται και οικονομικά κίνητρα σε εργοδότες προκειμένου να προσλάβουν άτομα στην εργασία (INE –ΓΣΕΕ 2010).

2.3 Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στις Σκανδιναβικές χώρες.

Οι κοινωνικές πολιτικές στο Σκανδιναβικό μοντέλο βρίσκονται σε άρρηκτη σχέση με την ιδιότητα, το περιεχόμενο και τη μορφολογική απόδοση της ιστορικής έννοιας του πολίτη όπως αυτή σφυρηλατήθηκε στον δυτικό κόσμο. Το βασικό στοιχείο εδώ δεν αφορά μονοδιάστατα στις οικονομικές εκφάνσεις του κράτους πρόνοιας, αλλά απορρέει από την ανάγκη και την επιδίωξη δημιουργίας ενός αρραγούς κοινωνικού ιστού, εντός του οποίου, να εντάσσονται οργανικά όλες οι κοινωνικές ομάδες, κυρίως αυτές που κινδυνεύουν να βρεθούν στο κοινωνικό περιθώριο. Το Σκανδιναβικό μοντέλο κοινωνικής αρωγής εδράζεται στη βάση μιας καθολικότητας παρέχοντας σε όλους ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης αντλώντας την ύπαρξή του από την έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία συνιστούν τις καταστατικές αρχές που συνέχουν τη δομή και το περιεχόμενο του εν λόγω μοντέλου.

Σε αυτό το πλαίσιο, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στις παραπάνω χώρες, δεν έχει το χαρακτήρα βοηθήματος ή επιδόματος, αλλά αναφέρεται ως δεσπόζον κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα στην περίπτωση της **Σουηδίας** το κράτος πρόνοιας δομείται με ένα διττό τρόπο: Αφενός ως κρατική βοήθεια στα νοικοκυριά που αδυνατούν να καλύψουν τις καθημερινές τους ανάγκες και αφετέρου ως βοήθημα ανεργίας που αφορά σε κοινωνικές κατηγορίες που βιώνουν το φάσμα της ανεργίας. Το ΕΕΕ στη χώρα αυτή ονομάζεται *Economiskt Bistand* και παρέχεται στις κοινωνικές ομάδες που το χρειάζονται μετά από έλεγχο του εισοδήματός τους, ενώ βρίσκεται σε άμεση σχέση με την επιδίωξη ένταξης των δικαιούχων στην αγορά εργασίας⁷. Πέρα όμως από αυτές τις προϋποθέσεις, η καταβολή του επιδόματος παρέχεται για όσο οι πολίτες το έχουν ανάγκη. Επιπλέον, δεν υπάρχουν προϋποθέσεις σχετικά με την εθνικότητα ή την ηλικία, αρκεί οι δικαιούχοι να είναι εγγεγραμμένοι κάτοικοι της Σουηδίας (Bahle, Hubl and Pfeifer, 2011).

Στη **Φιλανδία** η κοινωνική προστασία βασίζεται στην ύπαρξη ενός βοηθήματος για όλο τον ενεργό πληθυσμό και ταυτόχρονα στην εξασφάλιση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος για κάθε πολίτη της χώρας ως ένα μέτρο έσχατης οικονομικής βοήθειας. Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, ονομάζεται *Toimeentulotuki* και συνιστά ένα βασικό βοήθημα προκειμένου να καλυφθούν βασικές ανάγκες, όπως φαγητό, ένδυση, νοσοκομειακή περίθαλψη, έξοδα μεταφοράς κ.α. Το επίπεδο του ΕΕΕ διαφοροποιείται ανάλογα με τη σύνθεση οικογένειας (μονοπρόσωπα νοικοκυριά, μονογονεϊκές οικογένειες) και το ύψος του εξαρτάται από την ύπαρξη ή όχι παιδιών. Το βοήθημα χορηγείται κατόπιν αξιολόγησης τόσο του εισοδήματος όσο και των περιουσιακών στοιχείων των υποψηφίων. Σε ότι αφορά τους ανέργους, δίνεται σε όσους έχουν γραφτεί στα σχετικά μητρώα και αποδεδειγμένα αναζητούν εργασία (Bahle, Hubl and Pfeifer, 2011).

Μια ιδιαίτερη περίπτωση συνιστά το σύστημα κοινωνικής προστασίας της **Δανίας**. Στη χώρα αυτή υπάρχει αναπτυγμένο κοινωνικό κράτος που εξασφαλίζει στο πληθυσμό σύνταξη, επίδομα ανεργίας και άλλες ανταποδοτικές παροχές. Εκτός αυτού όμως, ο πληθυσμός της χώρας έχει πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες υψηλής ποιότητας, ανεξάρτητα από το αν βρίσκεται εντός της αγοράς εργασίας. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα (Social Bistand) στην εν λόγω χώρα, είναι ένας θεσμός

⁷ Οι άνεργοι θα πρέπει να είναι διαθέσιμοι σε κάθε προσφορά εργασίας που τους παρέχεται ανεξάρτητα από τα προσόντα τους.

που από το 1974, μαζί με άλλες παροχές μη ανταποδοτικού τύπου, αποτελεί ένα σύστημα προστασίας από τη φτώχεια.

Παρόλα αυτά, τις τελευταίες δεκαετίες το δανέζικο μοντέλο- όπως και όλα τα άλλα σοσιαλδημοκρατικά συστήματα κοινωνικής προστασίας- υπέστη τροποποιήσεις που πηγάζουν από τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στον εργασιακό τομέα, με αποτέλεσμα να επηρεαστεί και το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, συνδέοντας το με πολιτικές ενεργοποίησης ως προς την επαγγελματική και κοινωνική ένταξη των δικαιούχων. Έτσι από το 1982 το Social Bistand αντικαθίσταται με το Kontanthjælp. Πρόκειται για παροχή εισοδήματος σε κατηγορίες πληθυσμού που προσωρινά δεν μπορούν να εργαστούν ή βρέθηκαν εκτός εργασίας και αδυνατούν να χρηματοδοτήσουν την επιβίωση τους. Το επίδομα αυτό χορηγείται μετά τον έλεγχο εισοδηματικών και περιουσιακών στοιχείων και συνοδεύεται με μέτρα ενεργοποίησης⁸. Σε ότι αφορά τα άτομα που αδυνατούν να βρουν εργασία, η «ενεργοποίηση» γίνεται ελαστικότερη και το βοήθημα καλύπτει βασικές ανάγκες, όπως φαγητό, ένδυση, έξοδα κατοικίας κ.τ.λ. Γενικότερα το επίπεδο των παροχών και ωφελημάτων των δικαιούχων διαφοροποιείται με βασικό κριτήριο την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και τις ιδιαίτερες ανάγκες. Τέλος, στη Δανία το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα φορολογείται, ο στόχος του δε, είναι να μην αποτελεί αυτοσκοπό για τα μέλη (Bahle, Hubl and Pfeifer, 2011).

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι, στην Ευρώπη, σύμφωνα με το διακριτό διαχωρισμό του Esping Andersen περί καθεστώτων ευημερίας⁹, ο τρόπος που αντιλαμβάνεται η κάθε χώρα την έννοια του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος αντανακλά και την αξία ή τη βαρύτητα που δίνει στην έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων. Έτσι π.χ. αλλιώς διαβάζονται και αξιολογούνται τα κοινωνικά δικαιώματα στα σοσιαλδημοκρατικά κράτη πρόνοιας που απαρτίζονται από τις Σκανδιναβικές χώρες, και αλλιώς στα φιλελεύθερα κράτη πρόνοιας (π.χ. Μ. Βρετανία, Ιρλανδία κτλ). Στην πρώτη περίπτωση τα κοινωνικά δικαιώματα αναγνωρίζονται με κριτήριο την ιδιότητα του πολίτη και το κράτος αναλαμβάνει υποχρεώσεις έναντι των πολιτών, ενώ στη δεύτερη περίπτωση, τα κοινωνικά δικαιώματα είναι αμφιλεγόμενα μη έχοντας καθολική αποδοχή και ως εκ τούτου, το κράτος έχει περιορισμένη δράση σχετικά με την κοινωνική προστασία. Στο κορπορατιστικό μοντέλο (π.χ Γερμανία,

⁸ Σε αυτή την περίπτωση ο ωφελούμενος πρέπει να αποδέχεται προσφορές για συμμετοχή σε προγράμματα που θα βοηθήσουν στην εργασιακή του ένταξη όπως π.χ κατάρτιση ή η απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας.

⁹ Σχετικό βιβλίο G.Esping- Andersen,1990: *Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας*

Αυστρία) τα κοινωνικά δικαιώματα απορρέουν από την ιδιότητα του *πολίτη εργάτη* και οι κοινωνικές παροχές διαμορφώνονται κατηγορικά ανάλογα με τη θέση των πολιτών στην αγορά εργασίας. Τέλος, στο ιδεολογικό πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού, τα κοινωνικά δικαιώματα φαίνεται να *υποσκάπτουν* τα ατομικά δικαιώματα, αφού για τη στήριξή τους είναι *απαραίτητη* η αναδιανομή πόρων, ενώ σε ό,τι αφορά το κράτος, δεν απορρέουν υποχρεώσεις προς τον πολίτη και η όποια *κοινωνική βοήθεια* εντάσσεται στο πλαίσιο της δωρεάς και του εθελοντισμού μη έχοντας υποχρεωτικό χαρακτήρα (Βενιέρης, 2009).

Κεφάλαιο 3^ο: Η Εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα. Σκέψεις και επιρροές από τον Ευρωπαϊκό χώρο.

3.1 Οι κοινές προοπτικές για την κοινωνική προστασία στην Ευρώπη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της οικονομικής ολοκλήρωσης και της ενιαίας αγοράς, προωθεί την κατάργηση των εθνικών φραγμών και τη διευκόλυνση της κινητικότητας των εργαζομένων πρωτίστως μέσω της εξαγωγιμότητας των ασφαλιστικών δικαιωμάτων. Ήδη με τον κανονισμό 1408/71 εδραιώνεται η διαδοχική ασφάλιση και η κατοχύρωση των παροχών που απορρέουν από αυτή. Πέρα όμως από τα ανταποδοτικά ασφαλιστικά δικαιώματα, ο τομέας της πρόνοιας και οι μη ανταποδοτικές παροχές αποτέλεσαν μεγάλο ζητούμενο για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Στον τομέα των μη ανταποδοτικών παροχών, οι εθνικές ταυτότητες έπαιξαν σημαντικό ρόλο, ενώ οι αντιστάσεις (από τα έθνη-κράτη) για ενιαίους κανόνες ήταν περισσότερες. Η δυναμική όμως μιας Ένωσης πέρα από τον οικονομικό τομέα, προϋποθέτει και ομοιογένεια στον κοινωνικό τομέα. Οι ενιαίοι κανόνες συμπαρασύρουν όλο το κοινωνικό φάσμα, ενώ το τεκμήριο της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη (άρθρο 18 ΕΚ), επιτρέπει την πρόσβαση όχι μόνο στα οφέλη και τις παροχές ανταποδοτικού χαρακτήρα, αλλά και την πρόσβαση όλων των ευρωπαίων πολιτών στις μη ανταποδοτικές παροχές (Αγγελάκη, 2011).

Η Ευρώπη ξεχωρίζει και διακρίνεται από άλλες περιοχές του πλανήτη για το ανεπτυγμένο Κοινωνικό της Μοντέλο. Αυτή η παραδοχή αποκρυσταλλώνεται έκδηλα στο πεδίο της διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως απόρροια της εφαρμογής της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως αυτή ψηφίστηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε στις 10 Δεκεμβρίου 1948. Η διακήρυξη αυτή

περιέχει ένα σύνολο ρυθμίσεων που επεκτείνεται πέρα από τα ανθρώπινα δικαιώματα και στο πεδίο των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ειδικότερα στο άρθρο 25 της διακήρυξης υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στο δικαίωμα για την εκπλήρωση ενός επαρκούς βιοτικού επιπέδου. Πιο συγκεκριμένα: *«Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και την οικογένειά του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη, όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει δικαίωμα στην ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του»* (Αμίτσης, 2001).

Απαρχή της κοινωνικής προστασίας στην Ευρώπη αποτέλεσε η Σύσταση του Συμβουλίου 92/441/1992 ΕΟΚ περί κοινών κριτηρίων που αφορούν την επάρκεια πόρων και παροχών στα συστήματα κοινωνικής προστασίας των μελών της Κοινότητας. Ανάμεσα στις αρχές της Σύστασης, εξέχουσα θέση έχουν η κατοχύρωση του δικαιώματος σε επαρκείς πόρους διαβίωσης, ο σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τα μέτρα για κοινωνική και εργασιακή ένταξη και η αλληλεγγύη έναντι των απόρων και ευάλωτων ομάδων. Όλα τα κράτη μέλη οφείλουν να εναρμονιστούν με την αρχή της Σύστασης, διατηρώντας όμως την αρμοδιότητά τους -βάσει της αρχής της επικουρικότητας- ως προς τη χρηματοδότηση αυτού του μηχανισμού κοινωνικής προστασίας. Έτσι, ενώ η Σύσταση εισάγει το σχεδιασμό κριτηρίων για τους επαρκείς πόρους στα κράτη μέλη, το πλαίσιο των κοινωνικοοικονομικών δαπανών διαμορφώνεται σε εθνικό επίπεδο. Η παραπάνω κατεύθυνση εξειδικεύεται σε ότι αφορά στη διαμόρφωση πολιτικών για τους ελάχιστους πόρους αξιοπρεπούς διαβίωσης των Ευρωπαίων πολιτών. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα αφορά μια τέτοια πρόταση ως τρόπος και μεθοδολογία παροχής οικονομικών και κοινωνικών πόρων σε κατηγορίες πολιτών που αντιμετωπίζουν οικονομικοκοινωνικά προβλήματα.

Επικουρικά στις προαναφερθείσες πολιτικές κατευθύνσεις συνυπολογίζεται και η Σύσταση του Συμβουλίου 92/442/1992 ΕΟΚ, η οποία εισάγει μια ολιστική προσέγγιση στη διαχείριση του κοινωνικού ζητήματος. Η προτροπή της Σύστασης για παροχή κοινωνικής προστασίας σε κάθε πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η έμπρακτη στήριξη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων που εγκρίθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 9 Δεκεμβρίου 1989. Μεταξύ άλλων, η Σύσταση αναφέρει ότι κάθε εργαζόμενος της Κοινότητας πρέπει να προστατεύεται στη βάση μια σειράς μέτρων που αφορούν την περίπτωση ασθένειας, ατυχήματος, μητρότητας γήρατος κ.τ.λ.

Επιπρόσθετα τονίζεται η ανάγκη ομοιομορφίας στο κοινωνικό προφίλ κάθε κράτους, διότι μεγάλες αποκλίσεις στην κοινωνική προστασία μεταξύ των κρατών, ενδέχεται να αποτελούν τροχοπέδη στην ελεύθερη μετακίνηση των εργαζομένων ανάμεσα στα κράτη. Είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι, και στην εν λόγω Σύσταση, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην προνοιακή στήριξη ευπαθών ομάδων που βρίσκονται εκτός της αγοράς εργασίας, στην ίση μεταχείριση όλων των πολιτών χωρίς διακρίσεις και την αξιοπρεπή διαβίωση μέσω ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που θα συνοδεύεται από υπηρεσίες οι οποίες θα αποτελέσουν μοχλό για κοινωνική και επαγγελματική ένταξη.

Η ανάγκη για ενδυνάμωση του κοινωνικού τομέα στον ευρωπαϊκό χώρο, αναδείχτηκε περαιτέρω μετά τη σύνοδο κορυφής των ευρωπαϊών ηγετών στη Λισαβόνα το 2000, όπου υιοθετήθηκε η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού ως ένα εργαλείο ήπιας μορφής διακυβέρνησης. Πρόκειται για μια διακρατική συνεργασία στη βάση ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών, με σκοπό την προώθηση της απασχόλησης και της κοινωνικής συνοχής. Σκοπός της μεθόδου είναι όλοι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παράλληλα με τα οφέλη της οικονομικής ολοκλήρωσης, να απολαμβάνουν και ανάλογη κοινωνική ευημερία, χωρίς αποκλεισμούς. Σε αυτό το πλαίσιο, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κλήθηκαν να εγκολπώσουν τις παραπάνω κατευθύνσεις και να συγκροτήσουν Εθνικά Σχέδια Δράσης στα οποία να περιλαμβάνονται ειδικές πολιτικές για την κοινωνική ένταξη. Μετά το 2005 και την αναθεωρημένη «ατζέντα της Λισαβόνας», μέγιστη προτεραιότητα αναδείχτηκε η οικονομική μεγέθυνση και η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας ως μοχλός για την επακόλουθη ανάπτυξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου, δίνοντας βάση στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Σωτηρόπουλος, 2010).

Παρόλο που το παραπάνω Ευρωπαϊκό κοινωνικό πλαίσιο στηρίζεται στη διαμόρφωση ενιαίων κανόνων δικαίου και κοινού προσανατολισμού, οι προνοιακές πολιτικές των κρατών-μελών διαφέρουν μεταξύ τους, αντανακλώντας την ανομοιογένεια και την ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας ως προς την οικονομία, την κουλτούρα και το χαρακτήρα των δημόσιων πολιτικών. Αυτή η ανομοιογένεια, σε συνδυασμό με την αρχή της επικουρικότητας, καταγράφεται σε όλο το φάσμα των κοινωνικών πολιτικών συμπεριλαμβανομένου και -στη θέσπιση και εφαρμογή- του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Εξάλλου οι Συστάσεις δεν αποτελούν δεσμευτικές πράξεις για τα κράτη μέλη, και η κάθε χώρα μπορεί να επικαλεστεί δημοσιονομική αδυναμία ή άλλους εθνικούς περιορισμούς στην άσκηση κοινωνικής

πολιτικής. Ακόμα και στις *όμορες χώρες* της Νότιας Ευρώπης (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα) για παράδειγμα, η πολιτική του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος έκανε την εμφάνισή της σε διαφορετική χρονική περίοδο, έχοντας πολλές φορές διαφορετικούς στόχους και διαφορετικά ερείσματα. Βλέπουμε ότι η δρομολόγηση πολιτικών Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε κάθε χώρα έχει διαφορετική αφετηρία, ενώ συνδέεται άρρηκτα με το βαθμό κοινωνικής συμφωνίας που έχει επιτευχθεί, ο οποίος συντελεί καθοριστικά στη λήψη ανάλογων πολιτικών αποφάσεων (Λαλιώτη, 2017).

Η πολιτική των ελαχίστων πόρων διαβίωσης στην Ελλάδα αποτελεί μια ξεχωριστή περίπτωση που παρουσιάζει ιδιαιτερότητες. Το χρονικό της πολιτικής πρότασης για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, αποτέλεσε μια αμφιλεγόμενη πρόταση, αντικείμενο σκεπτικισμού και κομματικών αντιπαραθέσεων, ενώ έρχεται αρκετά καθυστερημένα μετά από διαβουλεύσεις και αρκετές δοκιμαστικές απόπειρες εφαρμογής, μέχρι την οριστική εφαρμογή του το 2017.

3.2 Η Κοινωνικοοικονομική συγκυρία και η θέσπιση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι η τελευταία χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αποφασίζει να εντάξει στις πολιτικές της την πολιτική ελαχίστων πόρων, ως μέτρο προνοιακής στήριξης στα φτωχά στρώματα του πληθυσμού. Χαρακτηριστικό της ελληνικής περίπτωσης είναι ο ισχυρός ρόλος της οικογένειας και των άτυπων δικτύων (φιλικό και συγγενικό περιβάλλον, γειτονιά) που υποκαθιστούσε μεγάλο κομμάτι των κοινωνικών υπηρεσιών και του κοινωνικού κράτους. Επίσης, η ιδιοκατοίκηση και τα τεκμαρτά εισοδήματα υποβοηθούσαν την οικονομική κατάσταση του πληθυσμού. Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα βασιζόταν περισσότερο στις κοινωνικές μεταβιβάσεις¹⁰ και λιγότερο στις προνοιακού τύπου υπηρεσίες. Ως προς την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και υπηρεσιών φροντίδας, το ελληνικό σύστημα θεωρείται υπολειμματικό και σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης (Ματσαγγάνης, 2004).

Στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι στην Ελλάδα, η αποτελεσματικότητα του κράτους πρόνοιας (πέραν των συντάξεων) σε σχέση με την καταπολέμηση της φτώχειας, είναι μικρότερη σε σχέση με άλλες χώρες, παρότι το ύψος των δαπανών προσεγγίζει το μέσο όρο των χωρών της Ε.Ε. (European Commission, Investing in Social Europe, 2013: 8).

¹⁰ Πρόκειται για παροχές ανταποδοτικού χαρακτήρα που απορρέουν από τη σχέση του ατόμου με την αγορά εργασίας π.χ συντάξεις.

Βέβαια το ελληνικό κράτος πρόνοιας είχε πάντα ένα τρόπο προσέγγισης στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Η θεσμοθέτηση της σύνταξης υπερηλίκων σε άτομα που δεν έχουν τις ασφαλιστικές προϋποθέσεις για σύνταξη, τα επιδόματα των αναπήρων από την πρόνοια και η ελεύθερη πρόσβαση σε όλους στο εθνικό σύστημα υγείας, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα προνοιακής προστασίας μη ανταποδοτικού τύπου. Σε πολλές όμως περιπτώσεις, οι κοινωνικές παροχές χορηγούνται αποσπασματικά από διάφορους φορείς χωρίς ιδιαίτερο διοικητικό συντονισμό, ενώ χαρακτηριστικές είναι οι διαφοροποιήσεις ως προς τα ποσά και τα κριτήρια επιλεξιμότητας στις ανταποδοτικές κοινωνικές παροχές μεταξύ των επαγγελματικών ομάδων, πράγμα που δεν διασφαλίζει την ισότητα¹¹ (Ματσαγγάνης, 2011).

Στο παρελθόν υπήρξαν πολλές εξαγγελίες για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα οι οποίες όμως προσέκρουσαν σε πολιτικές αντιπαραθέσεις, αφενός ως προς την ανάγκη ύπαρξης ενός τέτοιου μέτρου, αφετέρου με την αιτιολογία του οικονομικού κόστους. Η πρώτη απόπειρα εισαγωγής του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος στην Ελλάδα έγινε από 14 βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας με πρωτοβουλία του Βουλευτή Γ. Σούρλα το 1998, η οποία ωστόσο δεν είχε επαρκή χαρακτήρα σε ότι αφορά στη συνολική και αποτελεσματική αντιμετώπιση του ζητήματος (Lalioi, 2015: 80-93). Να σημειωθεί εδώ, ότι από το σύνολο του πολιτικού συστήματος σε μεταγενέστερο χρόνο, έγιναν απόπειρες εισδοχής του ΕΕΕ, οι οποίες ωστόσο ήταν μερικές και αποσπασματικές με συνεπακόλουθη αποτυχία εφαρμογής.

Η πολιτική διαβούλευση για την εφαρμογή και εμπέδωση μιας πολιτικής «ελαχίστων πόρων» στη χώρα μας, αναδύθηκε στο προσκήνιο με την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης που έπληξε τη χώρα το 2008, εξαιτίας της οποίας αυξήθηκε η ζήτηση για κοινωνική προστασία ιδιαίτερα στα ευπαθή πληθυσμιακά στρώματα. Το μοντέλο του κοινωνικού κράτους στη χώρα μας δεν ήταν προετοιμασμένο για να προστατέψει τα μεγάλα κύματα ανεργίας, οι δε οικονομικοί πόροι ήταν περιορισμένοι. Αυτό, σε συνδυασμό με τις μνημονιακές δεσμεύσεις για δημοσιονομικούς περιορισμούς, δημιούργησε ένα πιεστικό κλίμα για την εφαρμογή του μέτρου. Έτσι το ΕΕΕ κατέστη από τους δανειστές αναπόφευκτη επιλογή κοινωνικής προστασίας, γεγονός που δεν καθίσταται ξεκάθαρο αν προκύπτει αμιγώς ως μια εθνική

¹¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόδοση διαφορετικών παροχών σε θέματα μητρότητας μεταξύ υπαλλήλων ιδιωτικού και δημοσίου τομέα καθώς και οι διαφορές οικογενειακών επιδομάτων μεταξύ ιδιωτικών υπαλλήλων και υπαλλήλων στις Δ.Ε.Κ.Ο. Ένα άλλο παράδειγμα ήταν οι ευνοϊκότερες προϋποθέσεις κάποιων επαγγελματικών κατηγοριών στη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος.

πρωτοβουλία. Επίσης, ενώ για τις άλλες χώρες της Ευρώπης το ΕΕΕ αποτελεί μια συνοδευτική πολιτική πρόταση, στην Ελλάδα έρχεται ως προϊόν της κρίσης προς αποφυγή καταστάσεων ακραίας ένδειας (Δημουλάς, 2017).

Το γεγονός ότι η Ελλάδα διακατέχεται από θεσμικές αδυναμίες και έλλειψη διοικητικού σχεδιασμού, οδηγεί σε φαινόμενα αλληλοεπικαλύψεων στη χορήγηση παροχών με αποτέλεσμα την αύξηση του κοινωνικού κόστους. Αυτό το αρνητικό προηγούμενο σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση διαμόρφωσε τους όρους για την επιβολή από τους δανειστές μιας πολιτικής εξυγίανσης του προνοιακού τομέα με παράλληλη στόχευση στην εξοικονόμηση πόρων.

Έτσι το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα εμφανίζεται σαν μια μεταρρυθμιστική πρόταση, αφού προτάσσει, μεταξύ άλλων, την αναμόρφωση του υφιστάμενου κράτους πρόνοιας και τον εξορθολογισμό των προνοιακών παροχών. Τέτοιες προτάσεις είναι αφενός η κατάργηση πολλών προνοιακών επιδομάτων, η συγχώνευση συναφών βοηθημάτων στο ΕΕΕ (όπως το επίδομα ένδειας, σχολικής διαρροής και το επίδομα νεοεισερχομένων στην αγορά εργασίας), αφετέρου η καθολική συμπερίληψη ευπαθών ομάδων (με γνώμονα τα εισοδηματικά κριτήρια) σε επιδόματα και υπηρεσίες που μέχρι πρόσφατα απουσίαζαν π.χ. οι μακροχρόνια άνεργοι μετά την τυπική επιδότηση ανεργίας δεν είχαν άλλη προστασία από το κράτος (Ματσαγγάνης, 2004).

Διεθνείς οργανισμοί επίσης όπως το ΔΝΤ και ο ΟΟΣΑ, προτάσσουν την συμπερίληψη ευπαθών ομάδων κάτω από μια ομπρέλα κοινωνικής προστασίας. Συγκεκριμένα σε έκθεση του το ΔΝΤ αναφέρει:

«Η μεγαλύτερη εξοικονόμηση μπορεί να επιτευχθεί με την κατάργηση των περισσότερων επιδομάτων και την αντικατάστασή τους από ένα ενιαίο πρόγραμμα ελάχιστου εισοδήματος το οποίο θα λειτουργεί με εισοδηματικά κριτήρια και θα απευθύνεται στο χαμηλότερο 20% της κατανομής εισοδήματος (χρησιμοποιώντας αντικειμενικά κριτήρια για τον έλεγχο της φοροδιαφυγής και της απόκρυψης εισοδήματος). Μέρος της εξοικονόμησης (της τάξης του 0,5-1% του ΑΕΠ) θα μπορούσε να επανεπενδυθεί για την ενίσχυση των κύριων επιδομάτων (π.χ. των επιδομάτων ανεργίας) για την προστασία των πιο αδύναμων» (IMF 2012: 19-20).

Σε αντίστοιχη έκθεση το 2013 ο ΟΟΣΑ προτείνει μέτρα για τη μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα, που θα βασίζονται στην παράλληλη ενεργοποίηση του ατόμου. Μεταξύ άλλων αναφέρει:

«Πρέπει να επεκταθεί το επίδομα ανεργίας και η διάρκεια του, βάσει εισοδηματικών κριτηρίων, και να αναπτυχθούν προγράμματα διασύνδεσης των προνοιακών παροχών με

την υποχρέωση ή τη διαθεσιμότητα προς εργασία, καθώς και ενεργητικές πολιτικές ενίσχυσης της απασχόλησης. Πρέπει να ολοκληρωθεί η εφαρμογή της μεταρρύθμισης των οικογενειακών επιδομάτων που βρίσκεται σε εξέλιξη. Πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα αντικατάστασης των υφιστάμενων επιδομάτων αναπηρίας από ένα ενιαίο επίδομα βάσει εισοδηματικών κριτηρίων, συμβατό με τους υπάρχοντες νομικούς και πρακτικούς περιορισμούς και να βασιστούν τα επιδόματα αναπηρίας και τα επίπεδα συντάξεων, στο μέτρο του δυνατού, στη δυνατότητα προς εργασία, έτσι ώστε να ενθαρρύνεται η απασχόληση» (ΟΟΣΑ 2013: 23).

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα αποτελεί μια από τις θεσμικές αλλαγές που εμπεριέχονται στο Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η εφαρμογή του μέτρου τον Ιανουάριο του 2014 σε 2 δήμους με διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά¹². Παρά τον αρχικό σχεδιασμό το ΕΕΕ ανακοινώνεται το Νοέμβριο του 2014 με το όνομα «Εγγυημένο Κοινωνικό Εισόδημα» και εφαρμόζεται πιλοτικά σε 13 Δήμους της χώρας¹³ για 6 μήνες. Η ονομασία του όμως δεν παρέμεινε ως τέτοια, καθώς στις 7/7/2016 με σχετική υπουργική απόφαση από Κοινωνικό Εγγυημένο Εισόδημα, μετονομάστηκε σε Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης (ΚΕΑ)¹⁴

Το φιλόδοξο σχέδιο πέρα από την επιδοματική ενίσχυση, περιλαμβάνει και μια σειρά από υπηρεσίες και δράσεις με σκοπό μια ολιστική προσέγγιση στο πρόβλημα της φτώχειας και του αποκλεισμού. Απευθύνεται σε άτομα και οικογένειες που διαβιούν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και συνδέει την επιδοματική ενίσχυση με προγράμματα κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης. Έτσι το πρόγραμμα περιλαμβάνει ενημέρωση, ατομική συμβουλευτική, επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση με σκοπό την ενεργοποίηση του ατόμου και την επαφή με την αγορά εργασίας. Επιπρόσθετα το πρόγραμμα περιλαμβάνει την πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά, όπως κοινωνικό τιμολόγιο, κοινωνικό παντοπωλείο, βιβλιάριο υγείας για τους ανασφάλιστους, καθώς και υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και υποστήριξης ανάλογα με την περίπτωση.

¹² Σχετικός Ν. 4093/2012, αρ. 1, υπ. ΙΑ.3

¹³ Η πιλοτική εφαρμογή αφορά τους Δήμους: Δράμας, Έδεσσας, Γρεβενών, Ιωαννίνων, Καρδίτσας, Μεγανησίου, Μεσολογγίου, Χαλκίδας, Καλλιθέας, Τρίπολης, Σάμου, Σύρου, Μαλεβιζίου.

¹⁴ Υπ. Απόφαση Δ23/Οικ.30299/2377, (ΦΕΚ 2089/ 07-07-2016 τεύχος Β')

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η πρόνοια αλλάζει μορφή και οι επιδοματικές πολιτικές που χαρακτηρίζονται ως παθητικές μετασχηματίζονται σε ενεργητικές, ακολουθώντας την Ευρωπαϊκή στρατηγική για μια κοινωνική πολιτική που προτάσσει το συνδυασμό των επιδοματικών ενισχύσεων με την ταυτόχρονη ενεργοποίηση του ατόμου για ένταξη στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον.

3.3 Θεσμικό πλαίσιο-Πεδίο εφαρμογής. Κριτήρια και προϋποθέσεις συμμετοχής στο πρόγραμμα του Κ.Ε.Α.

Το ΚΕΑ έκανε την πανελλαδική του εμφάνιση τον Ιανουάριο του 2017 και αποτελεί μνημονιακή υποχρέωση. Συνιστά μια από τις βασικές πλευρές του προγράμματος που υπέγραψε η ελληνική κυβέρνηση με τους Θεσμούς ως έκφραση επιδίωξης δημιουργίας ενός καθολικού πλαισίου προστασίας των ευπαθών κοινωνικών ομάδων καθώς επίσης και νουθεσία για τη μείωση των δημοσίων δαπανών.

Στην διαδικασία εφαρμογής του ΚΕΑ ενεπλάκησαν αρκετοί φορείς. Η Διεύθυνση καταπολέμησης της φτώχειας της Γενικής Δ/νσης Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων και η Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων του Υπουργείου Οικονομικών, η ΗΔΙΚΑ ΑΕ, ο ΟΑΕΔ, τα ΚΕΠ καθώς και όλοι οι Δήμοι της χώρας, συνήργησαν στην υλοποίηση αυτής της πολιτικής.

Αναλυτικά το πρόγραμμα του ΚΕΑ στηρίχτηκε σε τρεις πυλώνες:

- A. Εισοδηματική ενίσχυση των δικαιούχων.
- B. Προώθηση και διασφάλιση της πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά.
- Γ. Υποστήριξη των δικαιούχων για την ένταξη ή την επανένταξη τους στην αγορά εργασίας (ΦΕΚ 3018/2014).

Στόχος του προγράμματος είναι μία ενιαία και δίκαιη προνοιακή πολιτική που θα εξαλείψει τις μέχρι τώρα πολλαπλές ιδιαιτερότητες του συστήματος και ταυτόχρονα θα ενεργοποιήσει τις ευπαθείς ομάδες παρέχοντας κίνητρα για κοινωνική ένταξη.

Η επιλεξιμότητα των μελών του ΚΕΑ γίνεται με πρωτεύοντα κριτήριο τις ανάγκες. Ο μη ανταποδοτικός δε χαρακτήρας της παροχής, καθιστά το μέτρο ιδιαίτερα αυστηρό ως προς τον έλεγχο της εισοδηματικής και περιουσιακής κατάστασης των υποψηφίων. Αυτό εξασφαλίζεται αφενός από τις φορολογικές δηλώσεις στις αρμόδιες αρχές, αφετέρου από την υποχρεωτική κατάθεση εντύπου συναίνεσης από όλα τα μέλη του νοικοκυριού, με σκοπό την πραγματοποίηση ελέγχου για την επιβεβαίωση των δηλωθέντων στοιχείων τους. Επίσης, οι ωφελούμενοι υποχρεούνται, μια φορά το μήνα

να επισκέπτονται τα (νεοσύστατα) κέντρα κοινότητας του Δήμου τους, ώστε να ενημερώνουν για τυχόν μεταβολές της οικονομικής τους κατάστασης.

Στον πρώτο βασικό πυλώνα έχουμε την εισοδηματική στήριξη των δικαιούχων. Το ύψος του επιδόματος καθορίζεται στα 200 ευρώ το μήνα για τον “αρχηγό” του νοικοκυριού και 100 ευρώ για τα υπόλοιπα ενήλικα μέλη. Τα ανήλικα μέλη λαμβάνουν 50 ευρώ, εκτός της περίπτωσης μονογονεϊκής οικογένειας όπου το πρώτο προστατευόμενο μέλος λαμβάνει το ποσό των 100 ευρώ ενώ τα υπόλοιπα από 50 ευρώ.

Η χορήγηση του επιδόματος γίνεται μετά από ενδελεχή έλεγχο εισοδηματικών κριτηρίων με σημείο αναφοράς κάθε φορά, το προηγούμενο εξάμηνο πριν την αίτηση, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι, μπορεί να υπάρχουν μεταβολές αφενός στο ύψος της παροχής, αφετέρου στο ίδιο το δικαίωμα σε περιπτώσεις μη εκπλήρωσης των κριτηρίων επιλογής. Επίσης με σκοπό την ενεργοποίηση των δικαιούχων και την επανένταξη τους στην αγορά εργασίας, τους δίνεται το πλεονέκτημα να μην συνυπολογίζεται το 20% των αποδοχών τους από εργασία στο συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού που αποτελεί κριτήριο για την παραμονή του στο προνοιακό πρόγραμμα. Στην περίπτωση εύρεσης εργασίας (προσωρινής ή μόνιμης) και διατήρησης αυτής πάνω από τρεις μήνες, η εισοδηματική ενίσχυση διακόπτεται ή διαφοροποιείται και το νοικοκυριό λαμβάνει το ποσό που αναλογεί στη νέα εισοδηματική του κατάσταση (οδηγός εφαρμογής ΚΕΑ, ΦΕΚ 128 Β' /24-01-2017).

Ενδεικτικά για να ενταχθεί κάποιος στο πρόγραμμα πρέπει να είναι μόνιμος και νόμιμος κάτοικος στην Ελλάδα και να πληροί σωρευτικά τα εξής κριτήρια:

1. Εισοδηματικά κριτήρια:

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη χορήγηση του επιδόματος είναι το δηλωθέν εισόδημα του νοικοκυριού το τελευταίο εξάμηνο πριν την αίτηση, να μην ξεπερνά το εξαπλάσιο του εγγυημένου ποσού για κάθε τύπο νοικοκυριού και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των 5.400 ευρώ, ανεξαρτήτως του αριθμού των μελών του ¹⁵ (Το πλαφόν του εισοδήματος σύμφωνα με τον κανονισμό, παρατίθεται αναλυτικά στο παράρτημα Ι).

2. Περιουσιακά κριτήρια:

α) Ακίνητη περιουσία: Για το μονοπρόσωπο νοικοκυριό η συνολική φορολογητέα αξία της ακίνητης περιουσίας δεν μπορεί να ξεπερνάει τις 90.000 ευρώ στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, προσαυξημένο κατά 15.000 για κάθε πρόσθετο μέλος του νοικοκυριού.

¹⁵ (Π.χ. Οικογένεια με 10 ενήλικα μέλη θα λάβουν το μήνα το ανώτατο ποσό των 900 ευρώ και όχι 1100 (κατά την ανάλυση $200 + 100 \cdot 9 = 1100$)

β) Κινητή περιουσία:

-Η αντικειμενική δαπάνη των επιβατικών αυτοκινήτων ιδιωτικής ή μικτής χρήσης καθώς και των δικύκλων, στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, δεν μπορεί να ξεπερνάει τις 6.000 ευρώ.

-Το ύψος των καταθέσεων του κάθε νοικοκυριού σε όλα τα πιστωτικά ιδρύματα της Ελλάδος και του εξωτερικού και η τρέχουσα αξία ομολόγων και μετοχών, δεν πρέπει να ξεπερνούν τα οριζόμενα από το νόμο όρια (σχετική παράθεση στο παράρτημα II).

γ) Περιουσιακό τεκμήριο

Το εν λόγω κριτήριο έγκειται στο γεγονός ότι το συνολικό ποσό από τόκους καταθέσεων των μελών του νοικοκυριού, δεν πρέπει να υπερβαίνει ένα συγκεκριμένο ποσό που προκύπτει από την εφαρμογή σχετικού μαθηματικού τύπου μέσω του οποίου αναλύεται η μεθοδολογία υπολογισμού (σχετικό παράρτημα III).

Επίσης υφίστανται περαιτέρω περιουσιακοί περιορισμοί -ένταξης στο ΚΕΑ- που σχετίζονται με πολυτελείς δαπάνες, όπως δίδακτρα ιδιωτικών σχολείων, αμοιβές οικιακών βοηθών ή δαπάνες συντήρησης σκαφών αναψυχής.

Η χορήγηση του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης γίνεται κατόπιν αιτήσεως, ενώ όταν υπάρχει φιλοξενία απαιτείται έντυπο συναίνεσης από όλα τα μέλη του νοικοκυριού για πιθανούς μελλοντικούς ελέγχους εισοδημάτων.

Η αίτηση γίνεται ηλεκτρονικά μέσω διαδικτύου με τη χρήση των προσωπικών κωδικών πρόσβασης στη βάση δεδομένων της Γ.Γ.Π.Σ, ή μέσω αρμόδιας υπηρεσίας του Δήμου όπου διαμένουν οι δικαιούχοι ή μέσω ΚΕΠ. Στις περιπτώσεις μονογονεϊκών νοικοκυριών ή σε περιπτώσεις που το νοικοκυριό απαρτίζεται και από φιλοξενούμενα μέλη, η αίτηση γίνεται αποκλειστικά μέσω των κέντρων κοινότητας των Δήμων. Η αίτηση επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης και σε περίπτωση αναντιστοιχίας των δηλωθέντων στοιχείων με τα πραγματικά στοιχεία, η αίτηση απορρίπτεται. Επίσης υπάρχει το ενδεχόμενο ανάκλησης μιας εγκεκριμένης αίτησης, ακόμη και μετά την οριστική της υποβολή, σε περίπτωση που κατά τον έλεγχο βρεθούν λάθη, τεχνικές (ή μη) αστοχίες ή ανακριβή στοιχεία και δεν πληρούνται τα κριτήρια εισαγωγής. Επίσης για την εξακρίβωση των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης των ατόμων και την εξάλειψη φαινομένων διαφθοράς προβλέπεται, όπου κρίνεται σκόπιμο, η διενέργεια ελέγχων μέσω κοινωνικών λειτουργών του Δήμου.

Ο δεύτερος πυλώνας δράσης του προγράμματος είναι η πρόσβαση των δικαιούχων σε κοινωνικές υπηρεσίες και αγαθά. Είναι μια ενισχυτική πρωτοβουλία μέσω παροχών σε είδος όπως, φαγητό, ρουχισμός, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη για

ανασφαλιστούς κ.τ.λ προκειμένου να καλυφθούν πρωτεύουσες ανάγκες των ατόμων. Επίσης οι δικαιούχοι επωφελούνται από το κοινωνικό τιμολόγιο, τα δημοτικά τέλη καθώς και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες, όπως το κοινωνικό φροντιστήριο ή άλλου είδους υπηρεσίες όπως π.χ. ψυχολογική υποστήριξη.

Η κοινωνική ένταξη και η εργασιακή επανένταξη των δικαιούχων αποτελεί τον τρίτο πυλώνα δράσης του προγράμματος. Οι άνεργοι θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένοι στα μητρώα του ΟΑΕΔ και να αναζητούν εργασία καθώς και να συμμετέχουν σε επιδοτούμενα προγράμματα ή προγράμματα απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας. Παράλληλα, τα ενεργά μέλη 25-65 ετών (με εξαίρεση των μη ικανών για εργασία ατόμων), σε περίπτωση που τους προσφερθεί μια θέση εργασίας μέσω ΟΑΕΔ, οφείλουν να τη δεχτούν, ενώ στην περίπτωση που είναι εργαζόμενοι οφείλουν να μην παραιτούνται χωρίς σημαντικό λόγο από την εργασία τους. Η κατάρτιση επίσης είναι ένας μηχανισμός ενίσχυσης των δικαιούχων για την απόκτηση προσόντων και την ευκολότερη πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας. Άτομα τα οποία δεν έχουν τη στοιχειώδη εκπαίδευση υποχρεούνται να ενταχθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα για την επιμόρφωση τους και απόκτηση τίτλων σπουδών (ΦΕΚ 3018/ 7-11-2014 τ. Β').

Όλα τα παραπάνω εντάσσονται στην ευρύτερη στρατηγική «Ευρώπη 2020» για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη -όπου στο πλαίσιο αυτό- η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί πρώτιστη ανάγκη. Η όλη πολιτική ατζέντα περιλαμβάνει προσαρμοστικότητα του ενεργού πληθυσμού στα νέα εργασιακά περιβάλλοντα, νέες δεξιότητες, απασχολησιμότητα, ενεργό γήρανση και δια βίου μάθηση (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 17/6/2010). Την όλη στρατηγική ενισχύει και προωθεί και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) το οποίο συνδράμει τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της *ενεργοποίησης* με επένδυση σε δράσεις που, πέραν του στόχου για επανένταξη στην εργασία, ταυτόχρονα αποβλέπουν και στη μείωση του δημοσιονομικού κόστους.

Το ΚΕΑ λοιπόν, αποτελεί και στη χώρα μας μια πραγματικότητα και εντάσσεται σε μια πολιτική που στοχεύει να αποτελέσει ένα δίκτυο κοινωνικής προστασίας εκείνων των κοινωνικών ομάδων που ειδικά την περίοδο της οικονομικής κρίσης εξοβελίστηκαν στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής.

Στην επόμενη ενότητα της παρούσας εργασίας, με την αρωγή της ποιοτικής έρευνας που διενεργήθηκε, επιχειρείται να αποτυπωθεί με εμφανή και εμπειριστατωμένο τρόπο η οπτική των ωφελούμενων από τη χρήση του ΚΕΑ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - Η ΕΡΕΥΝΑ

ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΩΦΕΛΟΥΜΕΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ

ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ. «Η οπτική εκ των έσω»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Αντικείμενο έρευνας-Ερευνητικά ερωτήματα-Μεθοδολογία

4.1 Αντικείμενο έρευνας

Η πρόσφατη εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα το καθιστά ως θέμα εξαιρετικά επίκαιρο και ερευνητικά ενδιαφέρον. Η παρούσα έρευνα επιδιώκει μια ενδεικτική αξιολόγηση του προγράμματος, που θα αποτιμά την έμπρακτη χρησιμότητα του στους άμεσους αποδέκτες. Επιδιώκεται να αποκαλυφθεί, αν η αποτελεσματικότητα αυτής της πολιτικής πρότασης, δικαιώνει τις προσδοκίες αυτού του σχεδιασμού.

Ειδικότερα ο βασικός ερευνητικός μας στόχος είναι να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο οι ωφελούμενοι υποδέχονται και αξιολογούν το ΚΕΑ ως μέτρο αντιμετώπισης της δυσχερούς οικονομικής τους κατάστασης. Σε αυτό το πλαίσιο, το εγχείρημα της έρευνας θα εστιάσει στο βαθμό αποτελεσματικότητας του ΚΕΑ σε ότι αφορά στους τρεις στρατηγικούς του πυλώνες, οι οποίοι σχετίζονται με το ύψος της χρηματικής ενίσχυσης, τις παρεχόμενες υπηρεσίες και την προοπτική εργασιακής και κοινωνικής επανένταξης.

Το ερευνητικό θέμα αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς βασικό διακύβευμα είναι οι πολιτικές ελαχίστων πόρων οι οποίες αναφέρονται ως καθοριστικές σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο ως ασπίδα προστασίας των ευάλωτων ομάδων. Έτσι η εφαρμογή του ΚΕΑ δεν μελετάται μόνο ως αναγκαστική επιλογή, συνεπεία της οικονομικής κρίσης, αλλά και ως στρατηγική κατεύθυνση του ευρωπαϊκού κοινωνικοοικονομικού μοντέλου που μεταλλάσσεται από την επιδίωξη καθολικής προστασίας σε μια επιλεκτική και στοχευμένη αντιμετώπιση ακραίων κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων.

Εκτιμάται ότι η εν λόγω θεματική περιοχή είναι ερευνητικά γόνιμη και ελάχιστα μελετημένη σε ότι αφορά στην ελληνική περίπτωση, και ακριβώς για αυτό, θεωρείται εξαιρετικά ευεπίφορη για την εξαγωγή χρήσιμων επιστημονικών συμπερασμάτων.

4.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα εστιάζουν στην αξιολόγηση του ΚΕΑ ως πολιτική πρόταση και την αποτελεσματικότητα του στους τρεις πυλώνες στόχευσης του, στους οποίους στηρίζει ολόκληρη την πολιτική του ρητορική. Αναλυτικότερα, θα διερευνηθεί η επιτυχία εφαρμογής του προγράμματος σχετικά με την ικανοποίηση των βασικών αναγκών των δικαιούχων, όπως τροφή, ένδυση, υγεία, στέγαση καθώς και η προστασία από τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης θα αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των δράσεων του προγράμματος για ένταξη και επανένταξη των ατόμων στην αγορά εργασίας. Θα γίνει αξιολόγηση των κοινωνικών υπηρεσιών που είναι διαθέσιμες καθώς και των αγαθών που προσφέρονται στους δικαιούχους του ΚΕΑ, ως προς την ποιότητα ή τη συχνότητα λήψης τους. Θα εκτιμηθεί το ύψος χρηματικού βοηθήματος, με σκοπό να αναδειχθεί η επάρκειά του και ο πιθανός ρόλος του ως κίνητρο ή αντικίνητρο για την ανάληψη εργασίας.

Επιπρόσθετα τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν ένα πολιτικό περιεχόμενο, θέλοντας να αναδείξουν σκέψεις και αντιλήψεις των ανθρώπων που βρίσκονται στην ακραία φτώχεια, σχετικά με την κοινωνική πολιτική, την πρόνοια που τους παρέχεται από το κράτος και τις προσδοκίες που έχουν από την πολιτεία για την αντιμετώπιση τέτοιων κοινωνικών φαινομένων. Γι' αυτό μεταξύ των ερευνητικών ερωτημάτων είναι και η ανίχνευση προσδοκιών από τις αδύναμες κοινωνικοοικονομικά ομάδες αναφορικά με το *επιθυμητό* κοινωνικό κράτος. Γίνεται μια προσπάθεια να διαπιστώσουμε πόσο ικανοποιημένοι είναι οι ωφελούμενοι από την κοινωνική προστασία, εάν είναι περισσότερο αναγκαία σε περιόδους οικονομικής κρίσης ή αποτελεί ένα πάγιο κοινωνικό δικαίωμα. Τέλος, η έρευνα προσπαθεί να εντοπίσει τυχόν προβλήματα που έχουν προκύψει στο πλαίσιο έναρξης τους προγράμματος για τον καθένα δικαιούχο, είτε στην πρακτική εφαρμογή, είτε στη διοικητική διαδικασία.

4.3. Μεθοδολογία Έρευνας

4.3.1 Ποιοτική έρευνα και το εργαλείο της ημιδομημένης συνέντευξης

Η ποιοτική έρευνα είναι μια έρευνα που στοχεύει στην εις βάθος ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων και την κατανόηση σύνθετων καταστάσεων, με σκοπό την ολιστική προσέγγισή τους, την ερμηνεία και την εξαγωγή συμπερασμάτων. Η ποιοτική έρευνα δεν στοχεύει σε μετρήσιμα χαρακτηριστικά. Προχωρά κάνοντας περαιτέρω διερεύνηση και εξετάζει τις αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των γεγονότων. Στόχος της

έρευνας είναι να φωτίσει και να αναδείξει ευαίσθητες πλευρές του υπό διερεύνηση ζητήματος που ίσως έχουν μια μοναδική αξία. Απαντά κυρίως στα ερωτήματα «πώς» και «γιατί», σε αντίθεση με την ποσοτική έρευνα που επικεντρώνεται στα ερωτήματα «πόσο» και «ποιος» (Ιωσηφίδης, 2008).

Επειδή ακριβώς η παρούσα εργασία στόχευε στην εις βάθος ανάγνωση των σκέψεων και πεποιθήσεων των ωφελούμενων απέναντι στην πολιτική του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης, θέλοντας να αποτυπώσουμε τις προσωπικές τους απόψεις, επιλέξαμε τη διενέργεια ποιοτικής έρευνας ως την καταλληλότερη για την ανάδειξη ευρημάτων στο σχετικό ερευνητικό θέμα.

Ένα βασικό εργαλείο της ποιοτικής έρευνας είναι η συνέντευξη. Είναι μια μέθοδος για πλούσια συλλογή δεδομένων και βασική πηγή άντλησης γνώσης. Η συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να έρθει σε προσωπική επαφή με το άτομο και να καταγράψει πέρα από τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις του για ένα θέμα και κάποιες διαθέσεις που απορρέουν από τη γλώσσα σώματος, τον τόνο της φωνής του κ.τ.λ. δίνοντας στην έρευνα μια πολύτιμη αξιακή πλευρά.

Η συνέντευξη έχει τις εξής μορφές: Αυστηρά δομημένη, ημιδομημένη και μη δομημένη. Η δομημένη συνέντευξη έχει ένα συγκεκριμένο τύπο ερωτήσεων και απευθύνεται σε όλους του ερωτώμενους με τον ίδιο τρόπο, ακολουθώντας πιστά τη σειρά των ερωτήσεων. Η ημιδομημένη συνέντευξη δεν έχει τόσο αυστηρό χαρακτήρα ούτε ως προς τη σειρά ούτε ως προς το περιεχόμενο των ερωτήσεων. Έχει πιο ευέλικτο χαρακτήρα και αναδιαμορφώνεται ανάλογα με τη δυναμική που αναπτύσσεται μεταξύ του ερευνητή και του ερωτώμενου. Τέλος, η μη δομημένη συνέντευξη δεν έχει προκαθορισμένες ερωτήσεις, αλλά θεματικές περιοχές που έχει προκαθορίσει ο ερευνητής, πάνω στις οποίες αναπτύσσεται συζήτηση με τον ερωτώμενο και από τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση, συλλέγονται πλούσια στοιχεία (Ιωσηφίδης, 2008).

Στην έρευνά μας επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, διότι θεωρήθηκε η πιο κατάλληλη για μια ανοιχτή συζήτηση με τους ωφελούμενους αφήνοντάς τους το περιθώριο της άνεσης, της εξωτερίκευσης και της κατάθεσης βιωματικών εμπειριών και προσωπικών απόψεων στο θέμα που εξετάζαμε. Πράγματι, η ημιδομημένη συνέντευξη φάνηκε να βοήθησε τους ερωτώμενους να ξεδιπλώσουν τις απόψεις τους, μέσα σε ένα πλαίσιο που επέτρεπε διευκρινιστικές και συμπληρωματικές ερωτήσεις, που τροφοδότησαν την κουβέντα και εμπλούτισαν τα ευρήματα.

Η συνέντευξη χωρίστηκε σε πέντε θεματικές περιοχές οι οποίες αποτέλεσαν τη βάση των ερωτήσεων σχετικά με το ερευνητικό μας θέμα. Έγιναν περίπου 20

ερωτήσεις ανοιχτού τύπου που συνοδεύτηκαν με άλλες συμπληρωματικές ή διευκρινιστικές ερωτήσεις, οι οποίες βοήθησαν στην ανάδειξη του θέματος και την απόσπαση περισσότερων πληροφοριών. Σε κάποιες περιπτώσεις η αλληλεπίδραση με τον ερωτώμενο γέννησε την ανάγκη επιπρόσθετων ερωτήσεων, δίνοντας μια δυναμική εξέλιξη στην συζήτηση που φώτισε περαιτέρω τις ερευνητικές περιοχές του θέματος. Σε άλλες περιπτώσεις, λόγω και της ιδιαιτερότητας του δείγματος, όπως για παράδειγμα το επίπεδο εκπαίδευσης ή άλλων αδυναμιών, απαιτήθηκαν επεξηγηματικές ερωτήσεις για την καλύτερη κατανόηση του θέματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο ερωτών χρειάστηκε κάποιες φορές να μιλήσει στη γλώσσα των συμμετεχόντων για τη διευκόλυνση της συζήτησης. Σε γενικές γραμμές οι ερωτήσεις που έγιναν προσπάθησαν να καλύψουν τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής, χωρίς να αφήσουν κενά στις ερευνητικές περιοχές του θέματος.

4.3.2 Το δείγμα – προφίλ δείγματος

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Ηλιούπολης Αττικής. Ο Δήμος αριθμεί πληθυσμιακά 78.153 άτομα εκ των οποίων, 5.883 είναι στους καταλόγους των ανέργων¹⁶. Το πλήθος των εγκεκριμένων αιτήσεων για το ΚΕΑ, από την έναρξη του προγράμματος μέχρι και τέλος του 2017, ήταν 1.114, ενώ η δαπάνη για το πρόγραμμα σε μηνιαία βάση ανήλθε σε € 239.812. Τα μέλη που επωφελήθηκαν του σχετικού προνοιακού προγράμματος ήταν 2.311 εκ των οποίων 1.097 άνδρες και 1.214 γυναίκες. Από τις παραπάνω εγκεκριμένες αιτήσεις οι 85 ανήκαν σε μονογονεϊκά νοικοκυριά¹⁷.

Το δείγμα συλλέχτηκε τυχαία και αποτελείται από 10 άτομα από τους οποίους 5 ήταν άνδρες και 5 γυναίκες με διαφορετική οικογενειακή κατάσταση ηλικία και επάγγελμα. Από το δείγμα οι τέσσερις γυναίκες ανήκαν σε μονογονεϊκές οικογένειες. Από τους υπόλοιπους, κάποιοι ήταν άγαμοι και κάποιοι έγγαμοι με παιδιά. Οι περισσότεροι ήταν άνεργοι στην παρούσα φάση, ενώ κατά το παρελθόν ασκούσαν κάποιο επάγγελμα ή είχαν μια περιστασιακή απασχόληση η οποία τους ικανοποιούσε ως ένα βαθμό. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των συμμετεχόντων ήταν υποχρεωτικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ δύο από τους δέκα ανέφεραν ότι γνώριζαν και την

¹⁶ Πηγή ΕΛΣΤΑΤ. Τελευταία απογραφή πληθυσμού 2011

¹⁷ Τα ανωτέρω στατιστικά στοιχεία δόθηκαν από τη Διεύθυνση καταπολέμησης της φτώχειας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης μετά από σχετικό αίτημα.

αγγλική γλώσσα. Ένας από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν στην παρούσα φάση, άστεγος (αναλυτικά το προφίλ των συμμετεχόντων στο παράρτημα IV).

Οι οκτώ ερωτώμενοι κατέθεσαν το μικρό τους όνομα, ενώ οι άλλοι δύο ζήτησαν να καταθέσουν ψευδώνυμο. Οι συνεντεύξεις δόθηκαν σε εξωτερικό χώρο, κυρίως σε χώρους καφέ, ακολουθώντας τις προθέσεις τους. Για τους οκτώ συμμετέχοντες τα δεδομένα συλλέχθηκαν με μαγνητοφώνηση, ενώ για τους άλλους δύο, με γραπτή καταγραφή των λεγομένων τους.

4.3.3 Μεθοδολογικές και Πρακτικές Δυσκολίες στη Συλλογή Δεδομένων

Η έρευνα παρουσίασε αρκετές δυσκολίες ειδικά στην αναζήτηση συμμετεχόντων για τις συνεντεύξεις. Το δείγμα συλλέχθηκε με δυσκολία αφού οι κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου αδυνατούσαν να δώσουν στοιχεία των ωφελούμενων επικαλούμενες λόγους απορρήτου και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Έτσι έγινε μια προσπάθεια αναζήτησης ατόμων στο Κέντρο Κοινότητας, όπου γίνονται οι σχετικές αιτήσεις για το ΚΕΑ, ενώ στη συνέχεια μέσω της μεθόδου της χιονοστιβάδας, συμπληρώθηκε ο αναγκαίος αριθμός των συμμετεχόντων. Πέρα από τη δυσκολία εύρεσης των ατόμων, η έρευνα παρουσίασε μεγάλη καθυστέρηση γιατί πολλά από τα άτομα που αρχικά δέχτηκαν να δώσουν συνέντευξη, στο τέλος άλλαξαν γνώμη και αρνήθηκαν τη συμμετοχή τους, με αποτέλεσμα τη νέα προσπάθεια αναζήτησης συμμετεχόντων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα δυσκολεύτηκαν να αποδεχθούν τη χρήση μαγνητοφώνου δείχνοντας μια αρχική συστολή στη διαδικασία της μαγνητοφώνησης, η οποία όμως ξεπεράστηκε αφού τους δόθηκε το περιθώριο μιας ολιγόλεπτης off the record κουβέντας, που τους διαβεβαίωσε για την ανωνυμία, την εχεμύθεια και τους σκοπούς της έρευνας. Αυτό βοήθησε να ανατραπεί το αρχικό κλίμα και να αρχίσει η καταγραφή της συνέντευξης. Βέβαια η χρήση μαγνητοφώνου φάνηκε να τους «υποχρέωνε» σε κάπως πιο «προσεκτικές» απαντήσεις, και αυτό επιβεβαιώθηκε στο τέλος της διαδικασίας όπου, σε «αποφορτισμένο» πλέον κλίμα, εκτός καταγραφής, έδειχναν μεγαλύτερη άνεση και τα λεγόμενά τους ήταν πιο πηγαία και “αιχμηρά”. Κάποιοι άλλοι επίσης ήταν περισσότερο προκατειλημμένοι και δε δέχθηκαν καθόλου τη χρήση μαγνητοφώνου.

Οι ερωτώμενοι φάνηκαν φειδωλοί στα λεγόμενά τους, το οποίο εκτιμάται ότι συνδέεται αφενός με την ελλιπή γνώση γύρω από το ΚΕΑ, αφετέρου με την επιθυμία τους για συντόμευση της συνέντευξης λόγω του «χάσιμου χρόνου» που απαιτεί το όλο θέμα. Αυτό τεκμαίρεται και από το γεγονός ότι προτιμούσαν τις μονολεκτικές και

κοφτές απαντήσεις, με σκοπό την επίσπευση της διαδικασίας. Έγινε όμως μια προσπάθεια προσέγγισης από πλευράς του ερευνητή ώστε να αναπτυχθεί συνεργασία και να αξιοποιηθεί ο πολύτιμος χρόνος για την καλύτερη έκβαση της έρευνας.

4.3.4 Οργάνωση ποιοτικού υλικού-Αξιολόγηση δεδομένων

Το ερευνητικό υλικό που συλλέχθηκε ήταν πλούσιο, πυκνό και ανομοιογενές και καταβλήθηκε προσπάθεια για οργάνωση και κατάλληλη επεξεργασία. Αρχικά έγινε απομαγνητοφώνησή του και τα προφορικά μετατράπηκαν σε γραπτό κείμενο. Στην συνέχεια ομαδοποιήθηκε σύμφωνα με τις θεματικές περιοχές της συνέντευξης, όπου ταξινομήθηκαν και καταγράφηκαν τα κοινά χαρακτηριστικά των απαντήσεων καθώς και οι διαφορές τους. Η όλη διαδικασία συνετέλεσε στην καλύτερη ανάλυση των ευρημάτων και στη διεξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων. Στη συνέχεια έγινε αποκωδικοποίηση και προσπάθεια για ερμηνεία των ευρημάτων με τρόπο ώστε η παραγωγή νοήματος να έχει έναν αξιόπιστο και έγκυρο χαρακτήρα (Λαλιώτη Β, Εισηγήσεις από το μάθημα ποσοτική και ποιοτική έρευνα στην κοινωνική πολιτική ΠΜΣ: 2016-2017).

Τα δεδομένα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις ικανοποιούν σε μεγάλο βαθμό τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Οι ωφελούμενοι, πέρα από τις απαντήσεις που έδωσαν σχετικά με την αποτελεσματικότητα του μέτρου, εξέφρασαν και ιδεολογικές θέσεις ασκώντας δριμεία -κάποιες φορές- κριτική σε πολιτικές επιλογές που αφορούν το κράτος πρόνοιας.

Οι απόψεις των δικαιούχων είναι χρήσιμες, αποτελώντας τεκμήρια που θα μπορούσαν να ληφθούν υπ' όψιν στην αξιολόγηση της υπάρχουσας πολιτικής, στη βελτίωσή της, ή στη διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής πρότασης. Το πρόγραμμα αξιολογήθηκε αφενός ως προς τον τρόπο εφαρμογής και την αποτελεσματικότητά του, αφετέρου ως προς το αν μπορεί (από μόνο του) να στηρίζει μια ολοκληρωμένη πολιτικοκοινωνική πρόταση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας

5.1 Οι απόψεις για το Κ.Ε.Α. ως κοινωνικοπολιτική πρόταση

Το νέο μέτρο προνοιακής πολιτικής στη χώρα μας φαίνεται να έχει εν μέρει θετική ανταπόκριση στους ωφελούμενους οι οποίοι βλέπουν το ΚΕΑ κάπως ανακουφιστικά, αλλά σε καμία περίπτωση πανηγυρικά. Αν και για τους περισσότερους αποτελεί μια παρήγορη πολιτική πρόταση, ωστόσο χαρακτηρίζεται ελλιπής με την έννοια ότι δεν

προσφέρει ουσιαστική λύση στα κοινωνικοοικονομικά τους προβλήματα. Από τα λεγόμενά τους φαίνεται ότι αποτελεί ύστατη προστασία από το κράτος στην ακραία φτώχεια που βιώνουν, ενώ εκφράζουν επιφυλάξεις για τις ακριβείς στοχεύσεις του μέτρου και το μακροπρόθεσμο χαρακτήρα του. Έτσι, στο ερώτημα πώς βλέπουν το ΚΕΑ σαν μέτρο κοινωνικής πολιτικής και ποια η εμπειρία τους από την πρόσφατη εφαρμογή του καταθέτουν:

Μάνος: *«Από τη στιγμή που φτάσαμε να λυπόμαστε τον εαυτό μας... σίγουρα κάθε κίνηση που γίνεται είναι καλοδεχούμενη. Αλλά πάλι επιστρέφουμε, λυπάσαι τον εαυτό σου. Εντάξει είναι κάτι που μπορεί να βοηθήσει κάποιον να κινηθεί πιο καλά. Τον διευκολύνει να κάνει κάτι άλλο. Πιστεύω ότι προσπαθούν να μειώσουν λίγο το πολιτικό κόστος με ψίχουλα! Να κοροϊδέσουν τον άνθρωπο».*

Από την πλειοψηφία των απόψεων διαφάνηκε ότι το ΚΕΑ είναι επακόλουθο της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα τα τελευταία χρόνια, σε μια προσπάθεια της πολιτικής ηγεσίας να αμυνθεί στη δύσκολη οικονομική συγκυρία. Σίγουρα τη θεωρούν πεινχρή κοινωνική παροχή, ενώ ταυτόχρονα έδειξαν ενοχλημένοι από τον τρόπο που οι κυβερνήσεις προσεγγίζουν τα σοβαρά προβλήματα της φτώχειας και της ανισότητας. Οι λέξεις «ψίχουλα», «κοροϊδία», «μπάλωμα», «ένεση», δείχνουν τον υποτιμητικό και ελλειμματικό χαρακτήρα της πολιτικής η οποία στην παρούσα φάση αναδεικνύεται ως κατώτερη των περιστάσεων.

Ο Θεόφιλος¹⁸ 52 ετών, άνεργος αναφέρει:

«Το ΚΕΑ είναι ένα μπάλωμα. Η κρίση δεν γιατρεύεται με μπάλωμα. Αν δεν αλλάξουν οι δομές και οι οικονομικές διαστάσεις. Το ΚΕΑ ήρθε με την οικονομική κρίση. Δεν ξέρω τι συμβαίνει σε άλλες χώρες, αλλά εδώ το έφερε η κρίση. Δεν το θεωρώ μέτρο κοινωνικής πολιτικής αυτό. Είναι μέτρο μεν, μέτρο σε εισαγωγικά θα έλεγα. Δεν υπάρχει εργασία, δεν υπάρχει παραγωγικότητα. Δεν ξέρω τι συμβαίνει...ό,τι περισσεύει; Τρώμε από την υπεραξία; Τι να πω...».

Κάποιος άλλος αντιλαμβάνεται το ΚΕΑ σαν ένα εξουσιαστικό μηχανισμό καταστολής και κοινωνικού ελέγχου, ενώ η όλη φιλοσοφία του στηρίζεται στο πνεύμα εθελοντικής διάθεσης, καθιστώντας -μέσω αυτού- τους ωφελούμενους ζητιάνους, και όχι έναν αναδιανεμητικό μηχανισμό που απορρέει από ένα κράτος δικαίου. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω απόσπασμα ενός 59χρονου ο οποίος στην παρούσα φάση είναι άστεγος:

¹⁸ Το όνομα Θεόφιλος αποτελεί ψευδώνυμο

«Αυτό το μέτρο είναι ένα εφεύρημα του συστήματος στο να δίνει λίγα λεφτά στον κόσμο για να μη διεκδικεί. Σε προτρέπει να στηρίζεσαι στην αλληλεγγύη και στον εθελοντισμό. Αυτά τα πράγματα δεν πρέπει να υπάρχουν. Σαν να αναφέρονται σε ανθρώπους που ζητάνε να ζήσουνε. Ζητιανεύουμε με κάποιο τρόπο».

Για κάποιους οι επιδοματικές πολιτικές δεν έχουν θέση σε μια κοινωνία. Αναγνωρίζουν την αξία της εργασίας καθώς μέσω αυτής ο άνθρωπος προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο, συμβάλει στην ευημερία και συγχρόνως δεν πέφτει σε οκνηρία. Γι' αυτούς η φτώχεια αντιμετωπίζεται με εργασία, η οποία ταυτόχρονα βοηθά στην αφύπνιση του ατόμου. Ο Γιάννης αναφέρει σχετικά:

«Το θεωρώ λάθος, διότι θα έπρεπε να δίνονται θέσεις εργασίας και όχι επιδόματα. Εάν θέλουμε μια Ελλάδα αφενός να έχει την αξιοπρέπειά της και αφετέρου ο κόσμος να μην πέφτει σε λήθαργο και αποχαύνωση. Όταν σου δίνουν επιδόματα κοιμάσαι, όταν σου δίνουνε δουλειά ξυπνάς! Άρα ποιο είναι το καλό για την Ελλάδα; “Θέσεις εργασίας.” Εγώ θα τους παραδεχόμουν αν λύνανε το θέμα της ανεργίας».

Άλλοι χαρακτηρίζουν το ΚΕΑ πολιτική απάτη αφού ρίχνει «στάχτη στα μάτια» των πολιτών για ψηφοθηρικούς λόγους και μόνο, χωρίς να έχει μια προοπτική για ουσιαστική λύση στα αντικειμενικά προβλήματά τους. Οι ίδιοι δεν έχουν καμία εμπιστοσύνη στους πολιτικούς ηγέτες και δεν περιμένουν πολλά από την άσκηση κοινωνικής πολιτικής. Η αίσθηση της έλλειψης κοινωνικής δικαιοσύνης γίνεται ολοφάνερη καθώς οι περισσότεροι δεν εμπιστεύονται τον κρατικό μηχανισμό και κάνουν λόγο για αναξιοκρατία. Ακόμα και στην περίπτωση του ΚΕΑ, που όλα εξετάζονται ηλεκτρονικά, για κάποιους, ελλοχεύει ο κίνδυνος των πελατειακών σχέσεων.

Σε γενικές γραμμές το ΚΕΑ δεν αναγνωρίζεται στα μάτια των ωφελούμενων ως μια ολοκληρωμένη κοινωνικοπολιτική πρόταση. Περισσότερο έχει χαρακτήρα κατασταλτικό αφού δίδεται σε περιπτώσεις επειγόντων περιστατικών και καταστάσεων εξαθλίωσης, χωρίς να έχει μια διευρυμένη προσέγγιση στα ζητήματα της φτώχειας λειτουργώντας με προληπτικό τρόπο. Οι ωφελούμενοι επιθυμούν κάλυψη των αναγκών τους σφαιρικά, και όχι αποσπασματικά και πρόσκαιρα. Πρωτίστως αναζητούν πιο ουσιαστικές λύσεις από το κράτος που σχετίζονται με θέσεις εργασίας και αξιοπρεπή μισθό, και όχι με επιδοματικές πολιτικές που τις θεωρούν προπέτασμα στη λύση των προβλημάτων τους. Ωστόσο, ένα τέτοιο μέτρο είναι, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν, «καλύτερο από το τίποτα», αφού στην κατάσταση που βρίσκονται, αποτελεί μια μικρή

λύση στα ζωτικής φύσεως προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ίσως αποτελεί το μόνο μέσο επιβίωσης κάποιων κατηγοριών με μηδενικό εισόδημα και λοιπών ευάλωτων ομάδων όπως άστεγοι άποροι κ.τ.λ. αλλά σε καμία περίπτωση δεν εξασφαλίζει αξιοπρεπή διαβίωση την οποία ευαγγελίζεται.

5. 2 Η εμπειρία των ωφελομένων από τη χρήση του προγράμματος

5.2.1 Α΄ Πυλώνας: Η χρηματική ενίσχυση και η επάρκεια της

Όσο αφορά το ζήτημα εάν το ΚΕΑ εξυπηρετεί το σκοπό του καλύπτοντας τις βασικές ανάγκες των δικαιούχων, οι περισσότεροι απάντησαν ότι το ύψος του επιδόματος είναι εξαιρετικά χαμηλό και καλύπτει τα απολύτως απαραίτητα, ενώ σε καμία περίπτωση δεν είναι αρκετό για να ζήσουν. Συγκεκριμένα ο Θεόφιλος σε ερώτηση εάν το ΚΕΑ καλύπτει τις βασικές ανάγκες για τροφή, ένδυση, στέγη κ.τ.λ. αναφέρει: *«Τροφή ναι, ένδυση εν μέρει, από εκεί και πέρα τα υπόλοιπα όχι».*

Ο Μάνος στην ίδια ερώτηση απαντάει χαρακτηριστικά: *«Όχι. όχι, σίγουρα όχι. Εάν κάπνιζα δεν θα μου φθάνανε ούτε για τα τσιγάρα μου. Εάν δεν έχεις άλλα εισοδήματα, τα 200 ευρώ δεν φτάνουν ούτε για το ρεύμα και το νερό».*

Ο Γιώργος φαίνεται περισσότερο δυσαρεστημένος χαρακτηρίζοντας το ΚΕΑ *πολιτική απάτη* χωρίς καμία ουσία. Ζώντας την οικονομική κρίση με σύζυγο και τρία παιδιά, το ποσό του ΚΕΑ, οριακά καλύπτει τη διατροφή τους για μια εβδομάδα. Ο ίδιος θεωρεί ότι το μέτρο δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες, τα δε κριτήρια είναι εικονικά, ενώ εκφράζει και μια δυσαρέσκεια για τους επιλέξιμους δικαιούχους.

«Εγώ πιστεύω ότι αυτό μόνο Αλβανοί το πήρανε, Έλληνας δε έχει βοηθηθεί κανένας από αυτό το πράγμα. Εγώ πληρώνω 300 ευρώ εφορία και αυτοί μου δίνουν 190 ευρώ για να φάνε τα παιδιά μου!».

Χαρακτηριστικό είναι ότι οι νεότεροι σε ηλικία και ειδικά οι μονογονεϊκές οικογένειες, είναι πιο ένθερμοι ως προς την αναγκαιότητα του ΚΕΑ. Ειδικά σε νοικοκυριά με παιδιά το επίδομα αποτελεί μια μικρή λύση για την κάλυψη στοιχειωδών αναγκών του νοικοκυριού. Μητέρες αναφέρουν ότι τα χρήματα από το ΚΕΑ δαπανώνται περισσότερο στο σούπερ μάρκετ, σε λογαριασμούς ή σε άλλες πρωτεύουσες ανάγκες των παιδιών όπως η κάλυψη κάποιων ιατρικών εξόδων. Η χρηματική ενίσχυση ωστόσο είναι μικρή και το όφελος εξαντλείται γρήγορα.

Η Μαριέττα¹⁹ αναφέρει: *«Καλύπτει ένα μέρος των αναγκών. Είναι κάτι από το τίποτα, αλλά όχι κάτι που επαρκεί. Δεν φτάνει για να καλύψει τις ανάγκες ενός νοικοκυριού. Είναι σαν ένα χαρτζιλίκι ας πούμε. Να πάρεις μια ανάσα για 2-3 μέρες».*

Η έρευνα ανέδειξε επίσης ότι, τα μονογονεϊκά νοικοκυριά στηρίζονται περισσότερο στην αρωγή της πατρικής τους οικογένειας, και λιγότερο στην κρατική προστασία. Κάποιες μητέρες θεωρούν ότι αν δεν υπήρχε η βοήθεια από συγγενικά πρόσωπα δεν θα μπορούσαν να τα βγάλουν πέρα οικονομικά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν, το επίδομα είναι μια σημαντική βοήθεια, αλλά δεν σε βγάζει από το αδιέξοδο.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μιλώντας για τα κριτήρια που συντελούν στη διαμόρφωση του ποσού, οι ωφελούμενοι θεωρούν άδικο τον συνυπολογισμό των εισοδημάτων των συγκατοίκων σε ένα νοικοκυριό. Θεωρούν ότι η πρόσβαση στο ΚΕΑ απορρέει από ένα ατομικό δικαίωμα και μόνο ως τέτοιο θα έπρεπε να εξετάζεται. Η θέσπιση δε του όρου *φιλοξενία* σε μέλη της ίδιας οικογένειας φαντάζει παράδοξη. Ο Μάνος αναφέρει σχετικά:

«Για το μόνο που έχω αντίρρηση είναι στις προϋποθέσεις. Εάν έχεις κάποιον φιλοξενούμενο (που συνήθως αυτός είναι ένα παιδί σου), όταν παίρνει 500 ευρώ το μήνα που δουλεύει, συμπεριλαμβάνεται στα εισοδήματα του σπιτιού. Τι στιγμή που τα λεφτά αυτά, αυτός τα θέλει για τον εαυτό του. Το να μένει το παιδί σου μαζί σου, δεν σημαίνει ότι έχεις να κάνεις και με τα λεφτά του. Δηλαδή να μην πάρεις το επίδομα επειδή ζεις με κάποιον που παίρνει 400 ή 500 ευρώ!».

Άνευ λογικής επίσης θεωρούν το συνυπολογισμό του περιουσιακού κριτηρίου της πρώτης κατοικίας.

Κάποιοι αισθάνονται αγανακτισμένοι γιατί το επίδομα διακόπηκε σταδιακά εξαιτίας της ανάληψης εργασίας. Θεωρούν άδικη και αυστηρή μια τέτοια λογική αφού ακόμα κι αν εργάζονται, ο μισθός είναι οριακά χαμηλός και αδυνατεί να καλύψει τις πιεστικές ανάγκες ενός σύγχρονου νοικοκυριού.

Τη διαμαρτυρία τους εξέφρασαν επίσης οι οικογένειες για τον συνυπολογισμό του οικογενειακού επιδόματος του ΟΓΑ στα εισοδήματά τους -το οποίο συντελεί- στην τελική διαμόρφωση του χορηγούμενου χρηματικού ποσού. Γονείς με προστατευόμενα τέκνα, θεωρούν άδικο -και ως ένα βαθμό παραπλανητικό- το συνυπολογισμό του οικογενειακού επιδόματος στα εισοδήματά τους, την αναγκαιότητα του οποίου,

¹⁹ Το όνομα «Μαριέττα» αποτελεί ψευδώνυμο

αναγνωρίζει το ίδιο το κράτος. Η Αντιγόνη 41 ετών, μητέρα δύο παιδιών, καταθέτει σχετικά:

«Γενικά θα έλεγα ότι, το ποσό είναι ικανοποιητικό, αλλά σου υπολογίζει κάποια κρατικά επιδόματα και μειώνεται. Εφόσον εμένα μου λέει ότι, το Α21²⁰, για παράδειγμα, δεν είναι φορολογήσιμο, δεν το θεωρεί εισόδημα (είναι επίδομα), γιατί μου το συμψηφίζει τότε; Γιατί, δεν γίνεται ένα παιδί στο γυμνάσιο να χρειάζεται 60€ το μήνα! Η μεγάλη είναι στο πανεπιστήμιο δεν χρειάζεται μόνο 60€ το μήνα. Αν ήτανε 350€, χωρίς να μου συμψηφίζει το επίδομα που ο ίδιος μου δίνει (αφού είναι αφορολόγητο- όπως και το μέρισμα είναι (λέει) ανθρωπιστική βοήθεια δεν πιάνεται καν- Όταν όμως μου το δίνει και το συμψηφίζει, είναι σαν... να το παίρνει πίσω».

5.2.2 Β΄ Πυλώνας: Πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες και τα αγαθά.

Από τις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου οι περισσότεροι ωφελούμενοι κάνουν χρήση του κοινωνικού παντοπωλείου και του κοινωνικού τιμολογίου. Όπως φάνηκε από την έρευνα, παρόμοια προγράμματα υπήρχαν και πριν τη θέσπιση του ΚΕΑ. Έτσι οι ωφελούμενοι έχουν τη δυνατότητα μια φορά το μήνα να προμηθεύονται κάποια αγαθά. Κάποιοι, προς απογοήτευσή τους, διαπίστωσαν ότι, εάν είναι εγγεγραμμένοι στο Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους (ΤΕΒΑ) δεν μπορούν να κάνουν χρήση του κοινωνικού παντοπωλείου του Δήμου. Άλλοι ομολογούν ότι το ΤΕΒΑ δεν έχει ξεκινήσει να λειτουργεί (ακόμα) και έτσι διαφάνηκε μια σύγχυση σχετικά με την αρμοδιότητα και το ρόλο της κάθε δράσης. Σχεδόν όλοι όμως έχουν προμηθευτεί προϊόντα, είτε στο πλαίσιο παλαιότερων προγραμμάτων του κοινωνικού παντοπωλείου του Δήμου είτε στο πλαίσιο του προγράμματος ΤΕΒΑ. Από τις καταθέσεις των ωφελούμενων το πρόγραμμα του ΤΕΒΑ είναι λιγότερο γνωστό σχετικά με τη δράση και τη λειτουργία του.

Όσο αφορά την εμπειρία τους από τα αγαθά του παντοπωλείου, κάποιοι εκφράζουν παράπονα και ως προς την ποιότητα και ως προς την ποσότητα. Χαρακτηριστικά είναι τα σχόλια του Γιώργου:

«Δεν κάλυπτε τίποτα. Απάτη τελείως! Φασόλια, φακές και καφέ ...απάτη σου λέω. Μια σακούλα είχε μέσα ένα αλεύρι, ένα ρύζι, μια φακή, φασόλια και καφέ. Για 5μελή οικογένεια δεν κάλυπτε ούτε 3-4 μέρες».

²⁰ Αφορά οικογενειακό επίδομα που χορηγείται από τον ΟΓΑ κάθε τρεις μήνες.

Κάποιος άλλος δηλώνει: *«Κάποια προϊόντα που πήραμε κάποια στιγμή, ήταν σε πολύ άσχημη κατάσταση από άποψη ποιότητας.Ελληνικά προϊόντα βέβαια, αλλά κάτι τυριά, κάτι έτσι, ήταν χώμα».*

Αντιθέτως μία δικαιούχος που ήταν γραμμένη στο ΤΕΒΑ, έμεινε ευχαριστημένη από τα τρόφιμα που της χορηγήθηκαν για πρώτη φορά την περίοδο των Χριστουγέννων του 2017. Η Βάσω λοιπόν αναφέρει:

«Ε... μου δώσανε τώρα, πριν τα Χριστούγεννα από το ΤΕΒΑ. Με πήραν τηλέφωνο μου είπαν να πάω και μου δώσανε τρόφιμα. Τώρα δεν ξέρω αν συνεχίζεται και κάθε πότε είναι αυτό, δεν ξέρω αν με ξαναπάρουνε. Αλλά εντάξει, τα τρόφιμα που μου δώσανε με βοηθήσανε αρκετά. Είμαστε 4 άτομα, και ο καθένας είχε το δικό του πακέτο φασόλια, το δικό του πακέτο τυρί, τέτοια πράγματα».

Από τις υπόλοιπες υπηρεσίες του προγράμματος, η Τζένη κάνει χρήση του κοινωνικού φροντιστηρίου για το παιδί της, μια υπηρεσία που υπήρχε και πριν και δεν σχετίζεται απαραίτητα με το ΚΕΑ. Για την υπηρεσία αυτή αναφέρει:

«Η κόρη μου παρακολουθεί μαθήματα στο κοινωνικό φροντιστήριο από καθηγητές (εθελοντές) που έχουν καλή διάθεση να βοηθήσουν. Αυτές τις υπηρεσίες τις είχα και πριν το ΚΕΑ, όπως και το κοινωνικό τιμολόγιο. Δεν είναι απαραίτητο να παίρνεις το ΚΕΑ. Στο κοινωνικό φροντιστήριο έρχεται και το παιδί μιας φίλης μου η οποία δεν παίρνει το ΚΕΑ».

Γενικότερα όμως τέτοιες υπηρεσίες, όπως το κοινωνικό φροντιστήριο ή οι παιδικοί σταθμοί υπολειτουργούν και δεν ανταποκρίνονται στο βαθμό που είναι επιθυμητός. Σύμφωνα με τις απαντήσεις τους οι κοινωνικές υπηρεσίες δεν είναι για όλους διαθέσιμες αφού υπάρχει κι εκεί σειρά προτεραιότητας και αδυναμία πρόσβασης λόγω υπερκόλυσης των θέσεων.

Σχετικά με την εμπειρία τους από τις νέες δομές και το διοικητικό μηχανισμό γενικότερα, οι ωφελούμενοι αναφέρουν ότι σε κάποια θέματα, όπως η διαδικασία υποβολής αίτησης για το ΚΕΑ, δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερες δυσκολίες γιατί όπως ανέφεραν όλα γίνονται με ηλεκτρονικό τρόπο. Όμως, σε ιδιαίτερες περιπτώσεις που απαιτούνταν επιπρόσθετα δικαιολογητικά, όπως η εξακρίβωση στοιχείων (διαμονής, συγκατοίκησης), κάποιοι ωφελούμενοι μίλησαν για μεγάλη γραφειοκρατία, άσκοπη ταλαιπωρία, ακόμα και για άγνοια των υπαλλήλων ως προς τις προϋποθέσεις ένταξης στο πρόγραμμα.

Ενδιαφέρουσα είναι η κατάθεση ενός άστεγου, ο οποίος στην προσπάθεια του να κάνει την αίτηση για το ΚΕΑ, υπέστη μεγάλη ταλαιπωρία καθώς έπρεπε να χαρακτηριστεί «άστεγος» από τις κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου. Η εμπειρία του καταγράφεται από ως εξής:

«Για να φτάσω στο σημείο να χαρακτηριστώ “άστεγος” θα έπρεπε να τρέξω να διεκπεραιώσω ένα βουνό από χαρτιά. Δηλαδή να τρέξω σε νοσοκομεία, να κάνω αιτήσεις, να έρθει η κοινωνική υπηρεσία στο κατάλυμα που μένω να ελέγξουνε. Προβλήματα με την εφορία διότι δεν μου αλλάζανε τη διεύθυνση, γιατί πιο πριν δεν χαρακτηριζόμουν άστεγος (ήμουν φιλοξενούμενος) και αυτό ήταν μια δυσκολία, το οποίο παραμένει. Αυτή η διεύθυνση δεν φεύγει ποτέ από το μητρώο. Αυτό ήθελε τρέξιμο, ήθελε χαρτιά. Ήθελε πάρα πολλά και ευτυχώς ‘πέσανε’ κάποιοι δημόσιοι λειτουργοί εδώ στο Δημαρχείο όπου διαπιστώσανε την αστεγία και έτσι μπόρεσα κι εγώ να κάνω την αίτησή μου».

5.2.3 Γ΄ Πυλώνας: Κοινωνική και Εργασιακή επανένταξη

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από τα λεγόμενα των ωφελούμενων καθώς και από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα στη διάρκεια της συζήτησης, το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης στη σκέψη τους είναι περισσότερο συνδεδεμένο με τη χρηματική ενίσχυση, και λιγότερο με τις άλλες δράσεις του προγράμματος. Αυτό φάνηκε από το γεγονός ότι από κανέναν ερωτώμενο δεν αναφέρθηκε η συνδεσιμότητα του ΚΕΑ με δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης, ούτε με ανάληψη πρωτοβουλιών από τις υπάρχουσες δομές για ένταξη και επανένταξη στην αγορά εργασίας. Αντιθέτως εκφράστηκε μια άγνοια για ύπαρξη τέτοιων δράσεων και μια έλλειψη αποτελεσματικότητας εκεί που υπάρχουν. Αναφορικά με την κατάρτιση, ούτε από την πλευρά των αρμόδιων υπηρεσιών υπήρχε υποδομή για ουσιαστική και εξατομικευμένη στήριξη, αλλά ούτε από την πλευρά των ωφελουμένων φάνηκε μεγάλο ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα σε ερώτηση σχετικά με την ύπαρξη προγραμμάτων κατάρτισης και τη συμμετοχή τους σε αυτά, ο Θεόφιλος απάντησε ως εξής:

«Όχι όχι κατάρτιση δεν υπάρχει. Δεν γνωρίζω κάτι τέτοιο μέχρι τώρα. Δεν έχει σχέση το ΚΕΑ με την εκπαίδευση. Μόνο στην περίπτωση που μπεις σε κάποιο πρόγραμμα εργασίας και είναι π.χ. 5νθημερο, τότε μια από τις μέρες υποχρεούσαι να εκπαιδευθείς. Κάπως έτσι νομίζω».

Η Μαριέττα είναι περισσότερο απογοητευμένη επ' αυτού λέγοντας: *«Όχι δεν εντάχθηκα σε κανένα πρόγραμμα. Δεν υπήρχε. Έχω κάνει τα χαρτιά μου, αλλά δεν με πήραν σε κανένα, που υποτίθεται είχα extra μοριοδότηση λόγω του ΚΕΑ».*

Γενικότερα οι ωφελούμενοι δεν βρήκαν ελκυστικές τέτοιες δράσεις για συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης. Έκπληξη μάλιστα προκάλεσε το γεγονός ότι, με τον ίδιο τρόπο αντιμετώπισαν τέτοιες πρωτοβουλίες, όχι μόνο οι μεγαλύτεροι, αλλά και οι νεώτεροι που βρίσκονται σε πιο παραγωγική ηλικία. Αυτό οφείλεται στην αμφισβήτηση της συνδεσιμότητας τέτοιων δράσεων με τη αγορά εργασίας και τη δυσπιστία τους για την αξιοποίηση της αποκτηθείσας γνώσης για επαγγελματική αποκατάσταση εν καιρώ κρίσης. Κάποιοι μάλιστα που συμμετείχαν στο παρελθόν σε κάποια υποτυπώδη προγράμματα, ανέφεραν ότι δεν εξυπηρετήσαν κανένα ουσιαστικό σκοπό ούτε αξιοποιήθηκαν στο μέλλον. Γενικά οι περισσότεροι έδειξαν απογοητευμένοι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα και των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν. Στην παρούσα φάση τους απασχολεί πρωτίστως η επιβίωση, ενώ η ιδέα της εκπαίδευσης φαντάζει τάλαιπωρία χωρίς αντίκρισμα.

Ο φιλόδοξος στόχος του προγράμματος για την ένταξη και επανένταξη στην αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από έλλειψη σχεδιασμού, απουσία επαγγελματικής καθοδήγησης και στήριξης από τις νεοσύστατες δομές. Στον τομέα της εργασίας οι υποστηρικτικοί μηχανισμοί δεν φαίνεται να έχουν αναλάβει ουσιαστική δράση για την εργασιακή ένταξη. Οι δικαιούχοι του ΚΕΑ, δεν νιώθουν ιδιαίτερη υποστήριξη από τις αρμόδιες υπηρεσίες στην αναζήτηση εργασίας. Εξακολουθούν να απευθύνονται στον ΟΑΕΔ, να ψάχνουν δουλειά μέσω αγγελιών ή μέσω κάποιου γνωστού, όπως συνήθιζαν να κάνουν. Κάποιοι γνωρίζουν ότι έχουν τη δυνατότητα μοριοδότησης, η οποία δεν φαίνεται να αποτελεί ιδιαίτερο bonus, γιατί ακόμα και με αυτό το πλεονέκτημα, μπορεί να απορριφθούν λόγω ανταγωνισμού και λιγοστών προκηρυσσόμενων θέσεων. Γενικά φαίνεται ότι δεν υπάρχει εξειδικευμένη καθοδήγηση σε σχέση με τα προσόντα και τις ανάγκες του καθενός, ούτε σχετική συμβουλευτική σε προσωπικό επίπεδο.

Σε ερώτηση εάν υπάρχει κάποια καθοδήγηση από σχετικούς επαγγελματικούς συμβούλους για εύρεση εργασίας, ο Θεόφιλος αναφέρει: *«Το ΚΕΑ δεν έχει να κάνει μ' αυτό. Εγώ πάω στον ΟΑΕΔ. Καθοδήγηση όχι. Απλά τα άτομα που παίρνουν το ΚΕΑ έχουνε κάποια μοριοδότηση στα προγράμματα του ΟΑΕΔ».*

Σχετικά με την εργασιακή επανένταξη το ΚΕΑ βρίσκεται σε θεωρητικό επίπεδο, χωρίς να έχει αποδώσει καρπούς. Η πλειονότητα του δείγματος δεν νιώθει ικανοποίηση από

το πρόγραμμα σχετικά με τη συνδεσιμότητα του με την αγορά εργασίας. Η Μαριέττα τονίζει: *«Όχι δεν υπάρχουν προγράμματα. Μέχρι στιγμής από όσο γνωρίζω δεν έχουν καν δημιουργηθεί. Ό, τι κάνω το κάνω μόνη μου. Μόνη μου έχω κάνει τις αιτήσεις μου στον ΑΣΕΠ. Μόνη μου έψαξα να τις βρω. Έκανα αίτηση στο Δήμο για τα δμηνα. Μόνη μου το έκανα κι αυτό. Στον ΟΑΕΔ δεν με βοήθησε κανένας».*

Διαπιστώνεται πως, οι κοινωνικές δομές δεν είναι έμπρακτα στοιχισμένες με τον σκοπό του προγράμματος ούτε συμπορεύονται αρμονικά με τις αρμοδιότητες άλλων «συγγενών» υπηρεσιών για συντονισμένες και αποτελεσματικές δράσεις. Επίσης, η εξατομικευμένη προσέγγιση σε θέματα αναζήτησης εργασίας δε λειτουργεί στην πράξη σύμφωνα με τις φιλόδοξη προοπτική του προγράμματος. Η εύρεση εργασίας είναι μια ιδιαίτερη υπόθεση αφού ο καθένας αναζητά διαφορετικό ωράριο ή έχει άλλες προσδοκίες από τον εργασιακό τομέα, πράγμα που δεν εκπληρώνεται από τις υπάρχουσες δομές.

Η Τζένη αναζητά μια θέση εργασίας για ημιαπασχόληση. Η εμπειρία της από τις δομές αποτυπώνεται ως εξής: *«Στον ΟΑΕΔ υπάρχει κάποιος άνθρωπος που σε ενημερώνει για κάποιες θέσεις εργασίας. Υπάρχει εργασιακός σύμβουλος που ρωτάς αν υπάρχει κάποια θέση εργασίας και σου λέει: “ναι υπάρχει” ή “όχι δεν υπάρχει”. Θα μπορούσε βέβαια ο οποιοσδήποτε άνεργος να πάει να ρωτήσει για θέση εργασίας. Δε σημαίνει ότι πρέπει να είσαι του ΚΕΑ. Εγώ ψάχνω και στη Χρυσή Ευκαιρία για δουλειά ή και από γνωστό».* Και συμπληρώνει ότι: *«Θα πήγαινα σε μια προτεινόμενη θέση εργασίας αν μπορού να ανταπεξέλθω με το ωράριο πιο πολύ. Επειδή έχω θέμα, λόγω παιδιών».*

Είναι φανερό ότι οι ανάγκες είναι διαφορετικές για τους δικαιούχους και το πρόγραμμα φαίνεται -τουλάχιστον στην παρούσα φάση- να υστερεί στην εξυπηρέτηση αυτών των αναγκών. Πολλοί επισημαίνουν την έλλειψη υπηρεσιών και προγραμμάτων στήριξης εργαζόμενων γονέων και ειδικά μονογονεϊκών νοικοκυριών, όπως υπηρεσίες φύλαξης μικρών παιδιών, κάτι που συμβαίνει σε άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης ανέφεραν ότι, ακόμα και σε περιπτώσεις εύρεσης εργασίας οι προτάσεις δεν είναι συμφέρουσες αφού το μεροκάματο δαπανάται εξ ολοκλήρου στις baby-sitter.

Η ηλικία επίσης καθώς και το επιθυμητό ευέλικτο ωράριο αποτελούν για πολλούς τροχοπέδη στην εύρεση εργασίας. Μητέρες ανέφεραν ότι, ενώ είναι διαθέσιμες για εργασία δεν υπάρχει αντίστοιχα διαθέσιμο πρωινό ή απογευματινό ωράριο που θα τις εξυπηρετούσε. Η αγορά έχει τους δικούς της όρους και οι επιθυμίες των ενδιαφερόμενων αποτελούν πολυτέλεια.

Γενικότερα οι νέες δομές δεν προκαλούν το ενδιαφέρον των ωφελούμενων. Η επαφή των ατόμων με το Κέντρο Κοινότητας, προς το παρόν, σχετίζεται με την πληροφόρηση για την επιδοματική ενίσχυση. Η συμβολή του περιορίζεται σ' αυτό. Οι ωφελούμενοι δεν γνωρίζουν, ούτε ενημερώνονται για συνοδευτικές δράσεις με σκοπό την εργασιακή ένταξη, αλλά ούτε και το ελπίζουν πολύ, ενόψει της οικονομικής κρίσης. Επιπρόσθετα, τα ευτελή μεροκάματα αποθαρρύνουν την όποια προσπάθεια τους για αναζήτηση εργασίας. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια μιας 35χρονης άνεργης:

«Κοιτάζτε, εγώ προσπαθώ να βρω δουλειά, σκέφτομαι βέβαια και εκτός Ελλάδος καμιά φορά. Δεν ξέρω. Και δουλειά να βρω, πλέον έχω κουραστεί. Ψυχολογικά εννοώ. Δηλαδή με τα 400 ευρώ δεν μου κάνει και καρδιά να δουλέψω. Δηλαδή δεν μου δημιουργεί κανείς κίνητρα».

Τέλος οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ερωτώμενοι φάνηκαν απογοητευμένοι σχετικά με την εύρεση εργασίας, λόγω ηλικίας, και απλά αναμένουν το πέρασμα του χρόνου για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος. Η προχωρημένη ηλικία είναι ανασταλτικός παράγοντας για εύρεση εργασίας, οπότε δεν μπαίνουν καν στον κόπο της ταλαιπωρίας.

5.3 Οι απόψεις για το «επιθυμητό» κοινωνικό κράτος

Οι δικαιούχοι του ΚΕΑ που βιώνουν τη φτώχεια τα τελευταία χρόνια της κρίσης, φαίνονται προβληματισμένοι σχετικά με το προφίλ του κοινωνικού κράτους και τον τρόπο που πρέπει να αντιμετωπίζει τα προβλήματα της κοινωνίας. Από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα διαφάνηκε μια «ωριμότητα» στο σκεπτικό τους, καθώς συνυπολόγισαν την τρέχουσα οικονομική κρίση, τις πολιτικές άλλων χωρών και τις πιθανές μορφές άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Περισσότερο όμως υπήρξαν προβληματισμένοι σχετικά με θέματα ισότητας, δικαιοσύνης και διαφθοράς στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας²¹.

Το κοινωνικό κράτος για τον Μάνο σχετίζεται με εμπιστοσύνη, αξιοκρατία και διαφάνεια. *«Θα ήθελα το κοινωνικό κράτος να είναι κοινωνικό κράτος και όχι να*

²¹ Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω ότι, σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα, (οι περισσότεροι σε εκτός καταγραφής καταθέσεις, αλλά και κάποιοι εντός καταγραφής), εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια τους για τη χορήγηση του ΚΕΑ σε αλλοδαπούς. Θεωρούν ότι στην τρέχουσα οικονομική κρίση που βιώνουμε, είναι άδικο να δίνονται επιδοματικές πολιτικές σε «ξένους» τη στιγμή που οι πόροι δεν είναι επαρκείς για τους Έλληνες. Επίσης πιστεύουν ότι τα κριτήρια ένταξης είναι περισσότερο ευνοϊκά για αυτούς, αφού οι περισσότεροι δεν ελέγχονται ως προς τα δηλωθέντα εισοδήματα τους, ενώ μένουν απέξω από το πρόγραμμα Ελληνικές οικογένειες που έχουν προσφέρει στην παραγωγική διαδικασία και στο ασφαλιστικό σύστημα. Κάποιος ανέφερε ότι το ΚΕΑ θεσπίστηκε με μοναδικό σκοπό να στηρίξει τους μετανάστες που ήρθαν στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια.

παίρνουνε δέκα και να μοιράζουν τα πέντε. Όλα αυτά τα χρήματα που αποφασίζεται ότι θα μοιράζονται στην κοινωνία, να μοιράζονται κανονικά, και όχι να πάνε στις τσέπες κάποιων».

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις της Μαριέττας για το «επιθυμητό» κοινωνικό κράτος και την κοινωνική προστασία.

«Θα ήθελα σίγουρα να προλαμβάνει καταστάσεις και να μην καλείται να τις διορθώσει. Θα ήθελα να υπάρχει κοινωνική δικαιοσύνη. Αυτό είναι το πιο σημαντικό για μένα. Για τις ομάδες των ανθρώπων και τις κατηγορίες που, όπως έχουμε δει σε άλλα κράτη του εξωτερικού, τα φροντίζουνε πολύ καλύτερα από εδώ. Εδώ δεν υπάρχει τίποτα από αυτά».

Στις περιγραφές τους για το κοινωνικό κράτος, δεν φαίνονται να διεκδικούν (ιδιαίτερα) επιδοματικού τύπου παροχές, ούτε φαίνονται «αγκιστρωμένοι» στο ΚΕΑ. Το ύψος του ποσού εξάλλου είναι αρκετά χαμηλό για την κάλυψη των αναγκών τους, οπότε σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποτελέσει αντικίνητρο για την αναζήτηση εργασίας. Το ΚΕΑ το αντιλαμβάνονται μόνο επικουρικά, αφού αποτελεί μια βάση για τα απολύτως απαραίτητα, ενώ στη σκέψη τους, το μεγάλο ζητούμενο παραμένει η εύρεση εργασίας. Για το εν λόγω θέμα, μια 35χρονη άνεργη αναφέρει:

«Εγώ δεν επιδιώκω αυτά τα λεφτά, εγώ δουλειά θέλω. Δεν μπορώ όμως να βρω δουλειά.. Τι να μου κάνουν αυτά. Οι άνθρωποι θέλουν δουλειά».

Πέρα από τις επιδοματικές ενισχύσεις πολλοί θα ήθελαν ένα κοινωνικό κράτος προσανατολισμένο σε ποιοτικές παροχές σε είδος που θα υποστηρίζονται ανάλογα με καταρτισμένο προσωπικό. Το κοινωνικό κράτος για το Γιάννη θα έπρεπε να είναι, όπως λέει, «κοινωνικό» δηλαδή:

«Παιδεία, σχολεία, νοσοκομεία (υγεία που λέμε), και όλα αυτά. Αυτή τη στιγμή υπολειτουργούν με πολύ άσχημες συνθήκες. Δηλαδή για να κάνεις ένα ραντεβού να μπεις στο νοσοκομείο, θα πρέπει να περάσουν 6 μήνες. Μπορεί και παραπάνω. Η για να περάσει το παιδί μου μια επιτροπή για λογοθεραπεία, έκανα ένα χρόνο!»

Η εικόνα του κοινωνικού κράτους επίσης κρίνεται και αξιολογείται από τους ωφελούμενους και σε “ευαίσθητους τομείς” όπως η ισότητα στην παροχή ευκαιριών. Έτσι, στις επιθυμητές κοινωνικές υπηρεσίες εξέχοντα ρόλο παίζει και η μέριμνα για τους μη έχοντες την απαιτούμενη γνώση και τη δυνατότητα πρόσβασης στην πληροφόρηση. Οι ίδιοι τονίζουν ότι βασική προϋπόθεση για την πραγμάτωση αυτού του στόχου είναι, τόσο η ίση μεταχείριση και η εξατομικευμένη βοήθεια, όσο και η κατανόηση ότι -ακόμα και για τα βασικά- δεν υπάρχουν αυτονόητες παραδοχές.

Χαρακτηριστική είναι η «ματιά» της Ευγενίας για το κοινωνικό κράτος, η οποία μας λέει ότι:

«Το κοινωνικό κράτος πρέπει να έχει μια ανθρώπινη πλευρά. Όχι γραφειοκρατική, τυπική, και απρόσωπη. Θα έπρεπε να αντιμετωπίζει τους ανθρώπους με ισότητα. Εγώ π.χ. ξέρω να κάνω την αίτηση, ο άλλος που μπορεί να είναι αγράμματος ξέρει; Να ξεκινήσουμε από τα βασικά. Αυτοί που κοιμούνται στα παγκάκια ξέρουν; Αυτόν πρέπει να τον πάρεις από το χέρι. Το κράτος όμως σου λέει να μπει στο ίντερνετ να βρεις πληροφορίες. Δεν είναι άδικο; Ζητάνε από όλο τον κόσμο να τρέχει. Π.χ. την κάρτα για τα λεωφορεία πας να βγάλεις και δεν ξέρεις τι να κάνεις. Οδηγίες, χαρτιά, ανακοινώσεις. Υπάλληλος κανέννας! Τις προάλλες ήθελα να κλείσω ραντεβού για τη μητέρα μου σε νοσοκομείο και βγαίνει τηλεφωνητής! Αν δεν ήμουνα εγώ η μητέρα μου δεν θα τα κατάφερνε».

Παρατηρείται ότι η ιδέα της «ενεργοποίησης» που προτάσσουν οι Ευρωπαϊκές πολιτικές δεν βρίσκει πάντα ανταπόκριση στις ευπαθείς ομάδες γιατί προσκρούει στη φύση των ίδιων των προβλημάτων τους. Η λεγόμενη ατομική ευθύνη σε ιδιαίτερες περιπτώσεις αναγκών, έρχεται αντιμέτωπη με τη φύση και το ρόλο του κοινωνικού κράτους. Έτσι τα κοινωνικά δικαιώματα -και η όλη ρητορική γύρω απ' αυτά- ενώ στη θεωρία είναι δεδομένα, στην πράξη δεν φαίνεται να κατοχυρώνονται πλήρως.

Η έννοια της *επιλεξιμότητας* ερμηνεύεται και αξιολογείται διαφορετικά από τους ωφελούμενους σύμφωνα με το αξιακό σύστημα τους καθενός. Οι περισσότεροι συμφωνούν ότι πρέπει να υπάρχουν κριτήρια, ώστε το ΚΕΑ να δίδεται σε αυτούς που το έχουν πραγματικά ανάγκη και να αποφεύγονται αδικίες. Αυτό αποκρυσταλλώνεται και στις απαντήσεις που δώσανε σχετικά με μια ενδεχόμενη πρόταση για χορήγηση ενός βασικού εισοδήματος «χωρίς όρους», όπου διαπιστώνεται με σαφήνεια ότι, οι επιδοματικές ενισχύσεις δεν έχουν λόγο στους μη έχοντες ανάγκη. Ο Γιώργος σχετικά με τους όρους επιλεξιμότητας αναφέρει:

«Χωρίς κριτήρια δεν μπορεί. Πρέπει να υπάρχουνε κριτήρια. Χωρίς κριτήρια θα πάει ο βιομήχανος να πάρει το ΚΕΑ. Εδώ έχουμε δει ποδοσφαιριστή να παίρνει εκατομμύρια και να τον βάζουνε στο Δήμο κηπουρό, τι μου λες τώρα». Για κάποιους όμως, ο όρος *επιλεξιμότητα*, δεν συνάδει με τη φιλοσοφία του κοινωνικού κράτους. Οι βασικές ανάγκες των ανθρώπων αποτελούν δικαίωμα, και στο πλαίσιο αυτού του δικαιώματος είναι αδιαπραγμάτευτες, ο δε διαχωρισμός σε δικαιούχους και μη είναι επισφαλής και ανορθόδοξος. Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια του Θεόφιλου σχετικά με το «επιθυμητό» κοινωνικό κράτος:

«Εγώ δεν είμαι υπέρ του κράτους πρόνοιας. Είμαι υπέρ ενός κράτους σοσιαλιστικού, το οποίο θα είναι προνοιακό από μόνο του, από τη φύση του. "Κράτος πρόνοιας" το λένε στα κράτη που είναι πιο...καπιταλιστικού και φιλελεύθερου προσανατολισμού. Το κράτος πρόνοιας είναι παράγωγο του καπιταλιστικού κράτους. Σήμερα, η ικανοποίηση των βασικών αναγκών του ανθρώπου όπως τροφή, ένδυση στέγη, υγεία, δηλαδή τα αυτονόητα, έχουν κριτήρια! Το κράτος δηλαδή. λέει: εσύ πρέπει να φας, εσύ δεν πρέπει να φας, εσύ πρέπει να στεγαστείς, εσύ δεν πρέπει να στεγαστείς! Στο κράτος που λέω εγώ, δεν υπάρχουν κριτήρια!».

Το θέμα της αναδιανομής επίσης προβληματίζει τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Αντιλαμβάνονται ότι οι διαθέσιμοι πόροι είναι περιορισμένοι και η αναδιανομή μετατρέπεται σε πεδίο μάχης, κυρίως μεταξύ των κατώτερων στρωμάτων. Επίσης θεωρούν ότι το κράτος δεν αναλαμβάνει ουσιαστικά την ευθύνη για κάθετη αναδιανομή, ενώ βασίζεται περισσότερο σε δράσεις εθελοντισμού και αλληλεγγύης, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει στη διατάραξη της κοινωνικής ειρήνης και συνοχής²². Σχετική μαρτυρία αναφέρει:

«Όλο αυτό βασίζεται στην αλληλεγγύη. Αμα περισσεύει δηλαδή σε κάποιους το δίνει στους φτωχούς ή στην εκκλησία. Είναι αυτό τακτική του κράτους; Να βασίζονται οι άνθρωποι στην καλή θέληση των άλλων. Δηλαδή τα παίρνει από σένα και τα δίνει σε μένα. Αύριο θα τα πάρει από μένα να τα δώσει στον άλλον; Γιατί δεν τα παίρνουν από τους πλούσιους καλύτερα.; Τσακωνόμαστε μεταξύ μας για το ποιος έχει να φάει και ποιος όχι».

Κεφάλαιο 6^ο: Συμπεράσματα

Η θέσπιση του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης και η αποτελεσματικότητα του δεν μπορούν να εκτιμηθούν αποσπασματικά και μεμονωμένα σε ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας. Από μόνο του μοιάζει με φιλοδώρημα, ενώ σε συνδυασμό με άλλες κοινωνικές παροχές και υπηρεσίες (παιδεία, υγεία, οικογενειακή μέριμνα), στηρίζει μια πιο ολοκληρωμένη κοινωνικοπολιτική πρόταση. Η εμπειρία των χωρών της Ένωσης, ως προς την αποτελεσματικότητα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στη μείωση της φτώχειας και της ανισότητας, καταδεικνύει την ανάγκη

²² Έχει σημασία να αναφέρουμε εδώ ότι, σε κάποιες περιπτώσεις η επιδοματική πολιτική του ΚΕΑ, αποτελεί σημείο αντιπαράθεσης και μεταξύ των ίδιων των δικαιούχων. Ο καθένας αξιολογεί την ανάγκη του ως μεγαλύτερη έναντι των άλλων και όλοι από την πλευρά τους νιώθουν κάπως αδικημένοι. Εντύπωση προκαλούν κάποιοι άνεργοι ωφελούμενοι οι οποίοι έδειξαν ενοχλημένοι για την παροχή σε έτερους ωφελούμενους του προγράμματος οι οποίοι εργάζονται έστω και λίγες ώρες.

του συμπληρωματικού ρόλου του ΚΕΑ σε ένα πλέγμα ευρύτερων κοινωνικών παροχών. Όπως διαπιστώθηκε και από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, οι ωφελούμενοι δεν αναζητούν από το κράτος απεγνωσμένα επιδοματικές ενισχύσεις, αλλά φαίνεται να στερούνται ποιοτικές παροχές σε είδος οι οποίες διευκολύνουν τη ζωή τους και τους προσφέρουν μια ποιότητα ζωής που αρμόζει σε κάθε ευνομούμενο πολίτη.

Η πρόσφατη εφαρμογή του ΚΕΑ στη χώρα μας δυσκολεύει την πρόβλεψη για μια μελλοντική επιτυχία ή αποτυχία του μέτρου. Η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα εμποδίζει μια ξεκάθαρη ματιά στην εν λόγω πολιτική πρόταση. Γεγονός είναι ότι ο συλλογισμός για το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης πέρα από την καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας, συμπορεύεται με μια λογική μείωσης του κόστους για κοινωνική προστασία. Η πολιτική σύγχυση που υπάρχει γύρω από το θέμα (από υποστηρικτές και μη), η αποσπασματική δράση του και η νεφελώδης σκόπευσή του, δεν εξασφαλίζουν μια ενιαία και συναινετική κοινωνική πολιτική πρόταση.

Ο εξευρωπαϊσμός των προνοιακών δομών στη χώρα μας βρίσκει αρκετούς υποστηρικτές για μια ενιαία κοινωνική πολιτική χωρίς αποκλεισμούς, εξασφαλίζοντας σε όλους ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο αποτρέποντας φαινόμενα ακραίας φτώχειας και αποκλεισμού. Όμως, αυτή η προοπτική για να έχει αποτελέσματα θα πρέπει να συνοδεύεται με την εξασφάλιση πόρων, ειδικά σε χώρες πιο υπολειμματικές και οικονομικά αδύναμες, διότι η υπάρχουσα ανομοιογένεια σε οικονομικό επίπεδο καθορίζει και την ανομοιογένεια στις κοινωνικές πολιτικές των Ευρωπαϊκών χωρών, διαμορφώνοντας ένα Ευρωπαϊκό Κοινωνικό χάρτη πολλών ταχυτήτων. Μην ξεχνάμε πως, χώρες όπως η Ελλάδα, που δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στον ανταγωνισμό συγκριτικά με άλλες πιο ισχυρές οικονομικά χώρες και μη έχοντας το νομισματικό εργαλείο (λόγω της ΟΝΕ) ως εναλλακτική επιλογή για εσωτερική διευθέτηση των πόρων -συμπεριλαμβανομένης και της χρηματοδότησης για κοινωνική πολιτική- ασφυκτιούν οικονομικά, με αποτέλεσμα να θυσιάζουν την κοινωνική προστασία και το εργασιακό κόστος στο βωμό των δημοσιονομικών προσαρμογών και της βιωσιμότητας του χρέους.

Προβληματισμό επίσης προκαλούν οι κοινωνικές πολιτικές που προτάσσουν οι Διεθνείς Οργανισμοί για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανισότητας καθώς φαινόμενα όπως, η εργασιακή απορύθμιση, οι στοχευμένες και όχι καθολικού τύπου

προνοιακές πολιτικές και τα αυστηρά όρια μέτρησης της φτώχειας²³, δεν φαίνεται να αμβλύνουν τη φτώχεια και την ανισότητα, τουναντίον διατηρούν το υπάρχον υφεσιακό περιβάλλον και αυξάνουν το κοινωνικό έλλειμμα.

Εκ πρώτης όψεως, η πρόταση του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης φαίνεται να γίνεται αποδεκτή, όμως κινδυνεύει να αποτελεί το μοναδικό καταφύγιο κοινωνικής προστασίας για πολλές κατηγορίες πληθυσμού είτε πρόκειται για οικονομικά ασθενέστερους, είτε για ανίκανους για εργασία. Αυτή η γραμμική αντιμετώπιση των ευάλωτων ομάδων σε συνδυασμό με την πιθανή εξίσωση επιδοματικών παροχών προς τα κάτω -αφού καταργούνται υπάρχουσες προνοιακές πολιτικές²⁴ και αυστηροποιούνται τα κριτήρια πρόσβασης σε αρκετές από αυτές- ακόμα δεν έχει συνυπολογιστεί ή εκτιμηθεί στη συνείδηση των πολιτών.

Επίσης, οι πηγές χρηματοδότησης του προγράμματος και ο τρόπος αναδιανομής, αποτελούν πεδίο αντιπαράθεσης, τόσο μεταξύ πολιτικών εκπροσώπων, όσο και μεταξύ των πολιτών. Μια ενδεχόμενη κακή διαχείριση και άδικη αναδιανομή, κινδυνεύει να οδηγήσει σε φτωχοποίηση μεγαλύτερων στρωμάτων του πληθυσμού. Ενόψει κρίσης η έλλειψη πόρων για τη χρηματοδότηση του προγράμματος σε συνδυασμό με την αποδυναμωμένη μεσαία τάξη και τη μετανάστευση, η πρόταση του ΚΕΑ μπορεί να οδηγήσει στην αποδυνάμωση του ρόλου της κοινωνικής αλληλεγγύης και στη διατάραξη της κοινωνικής συνοχής.

Παρότι, οι δείκτες μέτρησης της φτώχειας αντανακλούν διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την έννοια της κοινωνικής ευημερίας, το σίγουρο είναι ότι ο ασθενής χαρακτήρας της αναδιανομής αυξάνει τα ποσοστά ανισότητας και φτώχειας. Στη χώρα μας, η ψαλίδα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς καλά κρατεί. Σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ, ο σχετικός δείκτης κατανομής εισοδήματος S80/S20²⁵ αγγίζει το 35%, το οποίο καθιστά επιτακτική την ανάγκη εφαρμογής αναδιανεμητικών μέτρων, με

²³ Πρέπει να σημειώσουμε ότι σε περιόδους οικονομικής κρίσης, το 60% της διαμέσου του συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος που έχει οριστεί ως όριο της σχετικής φτώχειας, δεν αποτελεί τίποτα παραπάνω από ένα μαθηματικό όρο, αφού το συνολικό ισοδύναμο εισόδημα έχει μειωθεί σημαντικά και αυτομάτως συμπαρασύρει και διαμορφώνει το όριο της σχετικής φτώχειας προς τα κάτω. Αυτό συνεπάγεται ένα πραγματικά χαμηλό εισόδημα για τα νοικοκυριά και υποβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, το όριο της φτώχειας που θέτει η Παγκόσμια Τράπεζα είναι στο 1\$ την ημέρα.

²⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται α) η σταδιακή περικοπή του ΕΚΑΣ στις συντάξεις β) η κατάργηση κάποιων παροχών που χορηγούνταν από το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ όπως, το επίδομα λουτροθεραπείας και το βοήθημα τοκετού.

²⁵ Πρόκειται για το δείκτη μέτρησης της ανισότητας που αποτυπώνεται από το σύνολο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% μεριδίου του πληθυσμού, δια το σύνολο του εισοδήματος του φτωχότερου 20% μεριδίου του πληθυσμού.

σκοπό την μείωση της εισοδηματικής απόστασης ανάμεσα στα ανωτέρα και κατώτερα στρώματα του πληθυσμού. Αυτό επισημάνθηκε και από το δείγμα μας καθώς πολλοί ωφελούμενοι υποστήριξαν πως, το κράτος δεν παίρνει ουσιαστικά ευθύνη σε θέματα (κάθετης) αναδιανομής, αλλά περισσότερο επαφίεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων, γεγονός που καταδικάζει την αναδιανομή σε μια διαδικασία αντιπαράθεσης και διαμάχης μεταξύ των πολιτών.

Σε μια εποχή εργασιακής απορρύθμισης και έντονης λιτότητας, όπου η φτώχεια διευρύνεται και στα μεσαία στρώματα, βλέπουμε την κοινωνική πολιτική να υιοθετεί πρακτικές που στοχεύουν στην καταπολέμηση ακραίων φαινομένων φτώχειας και αποκλεισμού, παραμερίζοντας τον ευρύτερο ρόλο της για μακροπρόθεσμους στόχους μέσω άλλων δράσεων, όπως της διεκδίκησης καλύτερων αμοιβών για τους εργαζόμενους που θα συμβάλλουν στην συνολική οικονομική μεγέθυνση και τη γενικότερη κοινωνική ευημερία. Τέτοιες πολιτικές πηγάζουν από μια γενικότερη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική που επικρατεί τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ βαδίζει παράλληλα με ένα καινούργιο και ασταθές εργασιακό τοπίο που στηρίζεται στην ημιαπασχόληση και στην ευαλασφάλεια.

Όσο τα οικονομικά μεγέθη θα είναι αυτά που θα καθορίζουν τα όρια της κοινωνικής προστασίας και οι συσχετισμοί δυνάμεων θα είναι υπέρ των ισχυρών, το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης θα φαίνεται σαν «κομμάτι παραχώρησης» στη βάση εθελοντισμού και όχι ένα αναφαίρετο κοινωνικό δικαίωμα. Όπως κατέθεσαν κάποιοι στην παρούσα έρευνα, η κοινωνική προστασία δεν πρέπει να στηρίζεται σε δωρεές και φιλανθρωπίες αλλά πρέπει να απορρέει από ένα θεσμοθετημένο κράτος δικαίου, το οποίο στις μέρες μας αμφισβητείται.

Εν κατακλείδι, το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης είναι μια πολιτική πρόταση που ανάλογα με τις σκοπεύσεις της, το είδος της αναδιανομής και τους διαθέσιμους πόρους θα αποδώσει και τα ανάλογα αποτελέσματα. Για την ώρα, ενώ αποτελεί μια ανακουφιστική πρόταση, δεν φαίνεται να έχει αποδώσει τους καρπούς που προσδοκούσε. Από την έρευνα, φαίνεται να παρουσιάζει κενά και αδυναμίες που πιθανώς σχετίζονται με την τρέχουσα οικονομική συγκυρία, την προχειρότητα της εφαρμογής του ή την απουσία ενός ξεκάθਾਰου σχεδιασμού βασισμένου σε μια συναινετική ιδεολογική πρόταση. Ειδικά η στόχευση για εργασιακή επανένταξη των δικαιούχων βρίθει αδυναμιών πράγμα που προβληματίζει για τη μελλοντική επιτυχή και ολοκληρωμένη υλοποίησή του τομέα αυτού.

Αποτελεί αναμφισβήτητη παραδοχή το γεγονός ότι το δίκαιο, το νόμιμο και το θεμιτό το έχουν περισσότερο ανάγκη τα ευάλωτα και απροστάτευτα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Ως εκ τούτου, το κράτος καλείται να αποδείξει τη χρησιμότητά του προς όφελος των παραπάνω ομάδων, υπερασπίζοντας στην πράξη την ιδρυτική αξία της κοινωνικής πολιτικής που είναι η αναδιανομή του πλούτου και οι ίσες ευκαιρίες, προασπίζοντας πρωτίστως ένα αξιακό σύστημα, όπου πρωταγωνιστικό ρόλο θα έχουν ο άνθρωπος και τα κοινωνικά δικαιώματα. Παρατηρούμε όμως ότι το κράτος λυγίζει -ή πολλές φορές μεροληπτεί- μπροστά στις οικονομικές προσταγές για ανταγωνιστικότητα και οικονομική μεγέθυνση με αποτέλεσμα να παραγκωνίζονται ανεκτίμητες αξίες όπως η ισότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Η διαμόρφωση προνοιακών πολιτικών είναι μια πολυπαραγοντική προσπάθεια που συνδέεται άρρηκτα τόσο με τους δημοκρατικούς θεσμούς μιας κοινωνίας που διέπονται από ισότητα, αξιοκρατία και δικαιοσύνη, όσο και με την ηθική και πολιτική ευθύνη των ίδιων των πολιτών που συμμετέχουν καθοριστικά με τις προτιμήσεις τους στη διαμόρφωση των Δημόσιων Πολιτικών μιας χώρας.

Η κοινωνική πολιτική θα εξαρτάται πάντα από τις προθέσεις μας αναφορικά με το είδος της αναδιανομής και της ευημερίας που θέλουμε. Στην κρίσιμη εποχή που διανύουμε, είναι χρέος μας να ανανεώσουμε το κοινωνικό συμβόλαιο με αξίες και να εμπλουτίσουμε την πολιτική ατζέντα με αδιαπραγμάτευτα κοινωνικά δικαιώματα, με την ελπίδα μιας ευημερούσας, συνεκτικής και αλληλέγγυας κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελάκη, Μ. (2011) «Πολιτικές και Εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον Τομέα της Κοινωνικής Ασφάλισης» στο Σακελλαρόπουλος, Θ. (επιμ). *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Διόνικος. σελ: 371-402.
- Alcock,C., Payne, S., Sullivan, M. (2004) *Introducing Social policy*, Essex: Pearson Education Limited.
- Αλεξίου, Θ. (2007) *Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση – Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Αμίτσης, Γ. (2001) *Η θεσμική κατοχύρωση των ελάχιστων ορίων διαβίωσης στην Ελληνική και Διεθνή έννομη τάξη*. Αθήνα: Σάκουλα.
- Bahle, Th., Hubl, V. and Pfeifer, M. (2011), *The Last Safety Net. A Handbook of Minimum Income Protection in Europe*, Bristol: Policy Press.
- Βενιέρης, Δ. (2006) «Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική και κοινωνική ενσωμάτωση. Ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης» στο Οικονόμου και Φερόνας (επιμ.) *Οι εκτός των τειχών - Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διόνικος. σελ:157-180.
- Βενιέρης, Δ. (2009) *Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική και κοινωνικά δικαιώματα- το τέλος των ύμνων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Chevallier, J.(1993) *Διοικητική Επιστήμη* Αθήνα: Σάκουλα.
- Δημουλάς, Κ. (2017) «Η Εφαρμογή του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης στην Ελλάδα». *Κοινωνική Πολιτική*, 7, σελ. 7-24.
- Δημουλάς, Κ. (2015) *Ελάχιστο Κοινωνικό Εισόδημα. Ομάδα αξιολόγησης ΕΙΕΑΔ, Πρώτο Παραδοτέο, Ελάχιστο Κοινωνικό εισόδημα: Αξιολόγηση του Ποιοτικού*

σχεδιασμού σε 13 Δήμους και εκτίμηση της εφαρμογής του, 25 Νοεμβρίου, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού.

-ΕΛΣΤΑΤ δελτίου τύπου (2017). *Κίνδυνος φτώχειας. Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2016*.

- European Commission, (2013). *Investing in Social Europe*, σελ. 1-36.

- Esping Andersen, (2014) *Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας*. Αθήνα: Τόπος.

-ΦΕΚ 3018/ 7 -11- 2014 τεύχος δεύτερο, για το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα.

-ΦΕΚ 128/24-01-2017 τεύχος δεύτερο, Οδηγός εφαρμογής ΚΕΑ.

-Φερόνας, Α. (2013) *Ο Εξευρωπαϊσμός της Κοινωνικής πολιτικής, Θεωρητικό πλαίσιο Μεθοδολογικά προβλήματα και η Ελληνική Εμπειρία*. Αθήνα: Διόνικος.

-Friedman, M. (1962) *Capitalism and freedom*. The University of Chicago Press.

-Ιατρίδης, Δ. (2006) «Παγκοσμιοποίηση και κοινωνικός αποκλεισμός: Οι προκλήσεις για την κοινωνική πολιτική» στο Οικονόμου και Φερόνας (επιμ.) *Οι εκτός των τειχών - Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διόνικος. σελ:117-129.

-INE-ΓΣΕΕ (2010). *Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και οι Πολιτικές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15*, σελ: 1-66.

-Ιωσηφίδης, Θ. (2008) *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

-IMF, (2012), *Greece: request for extended arrangement under the extended fund facility. Country Report No. 12/57. (March 2012). Washington DC: International Monetary Fund*.

-Καραμεσίνη, Μ. (2006) Σημειώσεις στο μάθημα *Οικονομικές Θεωρίες της Κοινωνικής Πολιτικής*, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

-Λαδή, Σ., Νταλάκου, Β. (2016) *Ανάλυση Δημόσιας Πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήση.

-Lalioi, V. (2015) “The curious case of the guaranteed minimum income (GMI): Highlighting Greek “exceptionalism” in a Southern European context”, *Journal of European Social Policy* 2016, 26 (1) pp. 80–93.

-Λαλιώτη, Β. (2017) *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα. Το χρονικό ενός «πολυαναμενόμενου» αναγγελθέντος μέτρου*. Αθήνα: Gutenberg.

-Ματσαγγάνης, Μ. (2004) *Η Κοινωνική Αλληλεγγύη και οι Αντιφάσεις της. Ο ρόλος του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε Μια Σύγχρονη Κοινωνική Πολιτική*, Αθήνα: Κριτική.

-Ματσαγγάνης, Μ. (2011) *Η Κοινωνική Πολιτική σε Δύσκολους Καιρούς. Οικονομική Κρίση, Δημοσιονομική Λιτότητα και Κοινωνική Προστασία*, Αθήνα: Κριτική.

-Οικονόμου, Χ., Φερόνας, Α. (2006). *Οι εκτός των τειχών - Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Διόνικος.

-ΟΟΣΑ, (2013), Ελλάδα: *Μεταρρύθμιση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας. Επιθεωρήσεις Δημόσιας διακυβέρνησης από τον ΟΟΣΑ* Παρίσι: Οργανισμός Οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης.

-Παπαδοπούλου, Δ. (2004) «Η φύση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελληνική κοινωνία» στο Πετμεζίδου, Μ, και Παπαθεωδώρου, Χ. (επιμ.). *Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός*. Αθήνα: Εξάντας.

-Πετμεζίδου, Μ. (2014) *Από τη «χρυσή εποχή» στην εποχή της κρίσης*. Πρόλογος στη Β΄ έκδοσης της μετάφρασης του βιβλίου του G. Esping Andersen, *Οι τρεις κόσμοι του καπιταλισμού της ευημερίας*. Αθήνα: Τόπος, σελ:9-53.

-Πρακτικά Βουλής (2012) Σύνοδος Γ΄ ΙΓ περίοδος. Ειδική συνεδρία διαρκούς επιτροπής κοινωνικών υποθέσεων. «Νέα φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός. Πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωση ενός Ελαχίστου Εγγυημένου Εισοδήματος». Αίθουσα Γερουσίας Βουλής, 15 Φεβρουαρίου 2012.

-Recommendation 92/441/EEC (1992), *Council Recommendation of 24 June 1992 on Common Criteria Concerning Sufficient Resources and Social Assistance in Social Protection Systems*, Official Journal L 245, 26/08/1992, pp.46-48.

-Recommendation 92/442/EEC (1992), *Council Recommendation of 27 July 1992 on the convergence of social protection objectives and policies*, Official Journal L 245, 26/08/1992, pp.49-52.

-Rowls, J. (2011) *Θεωρία της δικαιοσύνης*. Αθήνα: Πόλις.

- Russell, B. (1918). *Roads to Freedom: Socialism, Anarchism, and Syndicalism*. London: Unwin Books.

-Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010), *Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 11ης Μαΐου 2010 σχετικά με την κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης και της κατάρτισης*. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 135, 26/05/2010, σελ: 2-7.

-Σωτηρόπουλος, Δ. (2010) «Ευκαιρίες και προβλήματα Ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής: Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Απασχόλησης και η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού» στο Μ. Πετμεζίδου και Χ. Παπαθεοδώρου (επιμ.) *Κοινωνική μεταρρύθμιση και αλλαγές στο μείγμα «Δημοσίου»-«Ιδιωτικού» στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ:133-152.

-Van Parijs P. (2005) “Basic Income: A Simple and Powerful Idea for the Twenty-First Century”. *Redesigning Distribution: basic income and stakeholder grants as alternative cornerstones for a more egalitarian capitalism*, 5, pp.7-38

-Van Parijs, P. (2004) “*A Basic Income for All: A Brief Defence*”. Boston: Kluwer Academic.

-Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. *Εθνικό στρατηγικό πλαίσιο για την κοινωνική ένταξη*. Αθήνα, Δεκέμβριος 2014.

-Υφαντόπουλος, Γ.Ν., Μπαλούρδος, Δ. και Νικολόπουλος, Κ.Β. (2009) *Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας*. Αθήνα: Gutenberg.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα (I)

Σύνθεση Νοικοκυριού	Εξαμηνιαίο Εισόδημα
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό	1200€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από δύο ενήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με ένα ανήλικο μέλος	1800€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από δύο ενήλικα και ένα ανήλικο μέλος ή μονογονεϊκή οικογένεια με δύο ανήλικα μέλη	2100€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τρία ενήλικα μέλη ή δύο ενήλικα και δύο ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με τρία ανήλικα μέλη	2400€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τρία ενήλικα και ένα ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικα και τρία ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με τέσσερα ανήλικα μέλη	2700€
Νοικοκυριό αποτελούμενο από τέσσερα ενήλικα μέλη ή δύο ενήλικα και τέσσερα ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκή οικογένεια με πέντε ανήλικα μέλη	3000€

Παράρτημα II

Σύνθεση νοικοκυριού	Όρια καταθέσεων /μετοχών, ομολόγων κ.τ.λ
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό	4.800
Νοικοκυριό που αποτελείται από δύο ενήλικες ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με ένα ανήλικο μέλος	7.200
Νοικοκυριό που αποτελείται από δύο ενήλικες και ένα ανήλικο μέλος ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με δύο ανήλικα μέλη	8.400
Νοικοκυριό που αποτελείται από τρεις ενήλικες ή δύο ενήλικες και δύο ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με τρία ανήλικα μέλη	9.600

Νοικοκυριό που αποτελείται από τρεις ενήλικες και ένα ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικες και τρία ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με τέσσερα ανήλικα μέλη	10.800
Νοικοκυριό που αποτελείται από τέσσερις ενήλικες ή δύο ενήλικες και τέσσερα ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με πέντε ανήλικα μέλη	12.000
Νοικοκυριό που αποτελείται από τέσσερις ενήλικες και ένα ανήλικο μέλος ή δύο ενήλικες και πέντε ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με έξι ανήλικα μέλη	13.200
Νοικοκυριό που αποτελείται από πέντε ενήλικες ή δύο ενήλικες και έξι ανήλικα μέλη ή μονογονεϊκό νοικοκυριό με επτά ανήλικα μέλη	14.400

Παράρτημα III

<p>Περιουσιακό τεκμήριο:</p> <p>Το συνολικό ποσό από τόκους καταθέσεων των μελών του νοικοκυριού σε όλα τα πιστωτικά ιδρύματα της χώρας ή του εξωτερικού, όπως έχουν δηλωθεί στην τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος (Ε1), δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό που προκύπτει από τον κατωτέρω μαθηματικό τύπο:</p> <p>Ετήσιος τόκος = όριο καταθέσεων για κάθε τύπο νοικοκυριού * μέσο ετήσιο καταθετικό επιτόκιο /100</p> <p>Ως έτος υπολογισμού του μέσου καταθετικού επιτοκίου ορίζεται εκείνο στο οποίο αντιστοιχεί η τελευταία εκκαθαρισμένη δήλωση φορολογίας εισοδήματος.</p> <p>Δεν γίνονται δεκτές αιτήσεις νοικοκυριών, τα μέλη των οποίων, βάσει της τελευταίας εκκαθαρισμένης δήλωσης φορολογίας εισοδήματος:</p> <ul style="list-style-type: none"> - εμπίπτουν στις διατάξεις του φόρου πολυτελείας, - δηλώνουν δαπάνες για αμοιβές πληρωμάτων σκαφών αναψυχής, - δηλώνουν δαπάνες για δίδακτρα σε ιδιωτικά σχολεία, - δηλώνουν δαπάνες για οικιακούς βοηθούς, οδηγούς αυτ/των, δασκάλους και λοιπό προσωπικό, όπως αυτές προσδιορίζονται στους αντίστοιχους κωδικούς του εντύπου Ε1.
--

Παράρτημα IV

Προφίλ δείγματος

Όνομα	Ηλικία	Οικογενειακή κατάσταση	Εκπαίδευση	Επάγγελμα	παρατηρήσεις
Αντιγόνη	41	μονογονεϊκή οικογένεια με 2 παιδιά	Απόφοιτη γυμνασίου. Σήμερα φοιτά στο ΕΠΑ.Λ	άνεργη στην παρούσα φάση	Στο παρελθόν απασχολήθηκε σε διάφορες εργασίες με ανειδίκευτο χαρακτήρα
Βάσω	38	μονογονεϊκή οικογένεια με 3 παιδιά	Απόφοιτη γυμνασίου	άνεργη στην παρούσα φάση	Στο παρελθόν εργαζόταν ως καθαρίστρια
Γιάννης	66	έγγαμος με 4 παιδιά	Δευτεροβάθμια	Συμβασιούχος 8μηνου ΟΑΕΔ	Σήμερα ζει με τη δεύτερη σύζυγο και το ένα ανήλικο τέκνο
Γιώργος	48	έγγαμος με 3 παιδιά	Δευτεροβάθμια	συμβασιούχος 8μηνου ΟΑΕΔ	Στο παρελθόν εργαζόταν ως αποθηκάριος
Δημήτρης	59	άγαμος	Πρωτοβάθμια	άνεργος	Στην παρούσα φάση είναι άστεγος
Ευγενία	35	άγαμη	Δευτεροβάθμια	άνεργη	Στο παρελθόν εργαζόταν ως γραμματέας
Θεόφιλος	52	άγαμος	Δευτεροβάθμια	άνεργος	Στο παρελθόν εργαζόταν ως DJ
Μάνος	66	διαζευγμένος	Απόφοιτος εξατάξιου γυμνασίου	άνεργος	Στο παρελθόν ασκούσε ελεύθερο επάγγελμα
Μαριέττα	39	Μονογονεϊκή Οικογένεια με ένα παιδί	Δευτεροβάθμια	άνεργη	Στο παρελθόν εργαζόταν ως ιδιωτική υπάλληλος
Τζένη	43	μονογονεϊκή οικογένεια με 2 παιδιά	Δευτεροβάθμια	άνεργη	Στο παρελθόν εργαζόταν ως ιδιωτική υπάλληλος